БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 21 СРЕДА № 116 (7962).

Өртээ 2 көп.

Н. В. Подгорный Пхеньяндан үнүпкен

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Май 19-та ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный тускай самолёт-биле Пхеньяндан ужудуп үнүпкен. Н. В. Подгорный КУДР-ниң Дээди Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Генниң чалааны-биле ёзугаар май 14-тен 19-ка чедир Көрей Улус-Демократтыг Республикага албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун кылып чорупн турган.

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). Май 19-та ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер Көрей Улус-Демократтыг Республикадан ээп кел чораащ, Владивостокка доктааган.

Ол-ла хүн Н. В. Подгорный Иркутскиже үнүпкен.

ИРКУТСК. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер КУДР-ге албан ёзузунуң найыралчы аян-чорууп доосқаш, Моол Арат Республикаже аян-чорук кылып баарының мурнуу чарыында май 19-та Иркутскиге доктааган.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ УЛАН-БАТОРДА

УЛАН-БАТОР, май 20. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный найыралдың албан херээн кылып, Улан-Баторда барган.

Улан-Батор аэропортунга хүндүлүг совет аалчыны болгаш ону үдээн кижилерни МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу, МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның партия болгаш күрүне талазы-биле өске-даа удуртукчулары уткуп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны уткууру-биле хүндүлел таңныылын чыскааган. Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың күрүне гимннери аэродромга чаңгыланып, напниялар салюдунуң даашталашкыннары диңмиреп турган.

МАРП ТК-ның, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү моол улустуң өмүнээзинден база бодунуң мурнундан Ж. Самбу Н. В. Подгорныйга болгаш ону үдээн бүгү кижилерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

МАР-та келзин деп чалааны дээш Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга, Моолдуң Араттың Революстуг партиязының Төп Комитединге өөрүп четтиргенин Н. В. Подгорный харыы чугаазынга илергейлээн.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный дүүн МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбалга болгаш МАРП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбуга барып ужурашкан.

Эштер Н. В. Подгорный, Ю. Цеденбал, Ж. Самбу озарның аразынга акы-дуңма найыралдың байдалынга беседа болган.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Черни кижи каастаар деп чугаа бар. Бистиң бөгүнгү амыдыралывыста бо сөстерни бадыткап турар ажыл-херекти кайда-даа көрүп болур. Совет кижилерниң чаартыкчы, чадакчы болгаш хуулгаазын мастер холдары улуг-улуг үүлени чогудуп, бойдусту чаартырының кайгамчыктыг күжү апарган.

1969 чыл— беш чыл планының дөрткү чылы — улуг көдүрлүүшкүнүнүң чылы. Бүгү совет кижилер делегей пролетариадының башкызы, бистиң күрүневистиң, Коммунистиг партиявыстың үндезилекчизи Владимир Ильич Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышты чер болганда калбарткан. Ол улуг эгелээшкинниң бир кол башкарыкчызы — ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери болур. Эрге-чагырганың чер-черде органнары социалистиг чарышты ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунунуң фронтуларынга калбартырынга доктаамал рольду ойнап турар.

Бистиң хүн бүрүде чорудуп турар ажылывыстың бир кол кезээ — чурттакчылыг черлерни чаагайжыдары болгаш оларны улам ыңай экижидери. Бо талазы-биле республиканың хоорай, кодээ болгаш суур Советтери түс-түсте социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Бо чылын болуп эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдалар соонда организастыг сессияларга депутаттар соңгукчуларның чагыгларын сайгарып көргеш, оларны боттандырарының планнарын чогаадып тургускан. Ол чагыгларның эвээш эвес кезээ чурттакчылыг черлерни, хову турлагларын, фермалар болгаш бригадалар төптерин чаагайжыдып, оларны ногаанчыдары болуп турар.

Тыва АССР-ниң хоорай, кодээ болгаш суур Советтери, оларның күүскомнары, доктаамал комиссиялары, кудумчу, квартал комитеттери болгаш депутаттар, бүгү актив, хөй-ниити организациялары чурттап, ажылдап турар черлерни арыг-шевер, каас-шиник, корум-чурумнуг болдурар дээш ниити чоннуң күжү-биле шефтээшкиннерни организастап, арыглаашкын ажылдарын чорудуп келген. Советтерниң сессияларының үезинде бо дугайында чугаалар хүнүң айтырыгларынга кирип, күүскомнарга база чугаалажып турар.

Бо чылдың февральда Таңды район Совединиң сессиязынга чурттакчылыг суурларның культуразын бедидер хемчеглер дугайында чугаалашкаш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Амгы үеде районнуң бүгү суурларында сессияның шиитпирин ажыл-херек кырында боттандырып кирипкен. Элегес кодээ Соведи (даргазы эш Анучин) суурнуң кудумчуларын дескилээринге хөй-ниитиниң күжүн киириштирип, каш удаа шефтээшкинни эрттирген. Ында часкы ыяш олуртулгазын база организастыг чорудкан. Суурда чаа туттунган клубтуң чанында он-он ыяштарны экжеп тараан. Ортумак школаның, участок эмнелгезиниң коллективтери боттарының девискээрлеринде чимистиг ыяштарны, чечектерни хөйнү тараан.

Ол кодээ Советтиң күүскому, совхоз дирекциязы чүгле төп суурну ногаанчыдарынче сагыш салып турар эвес, хову турлагларын, сүт-бараан фермаларының төптерин арыг-шевер, корум-чурумнуг болдурар дээш тодартай хемчеглерни чорудуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана кодээ Соведи (даргазы эш Бири-Санаа), ооң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы, херээженнер чөвүлели ыяш олуртуруң, штакетниктерни, херимнерни чугайлаарын, кудуктарны септеп кылырын ниитиниң күжү-биле боттандырып турар. Чоокта чаа нити күш-биле үш кудукту септээн. Школа чанынга бо чазын 1200 ыяшты олуртурун планнаан болгаш ам ону күүседириниң кырында келген. Чаагайжыдылганы чорудуп турар үеде ажыл-агыйның баштаар черни ону транспорт-биле хандырып келгени эки түңнелди чедип алырынга улуг идиг болганын демдеглээр апаар.

Найысылалдың чурттакчы чону төрээн хоорайның улам чараш көрүш киирер сорулга-биле бо чазын каш катап воскресникти болгаш субботникти организастап, кудумчуларга, шөлдерге ыяш олуртулгазын чорудкан, паркты, сесерликтерни арыглаан, херимнерни септээн.

Чаагайжыдылга херээнге планныг болгаш организастыг болуруп чедип алыры чугула. Чөөн-Хемчиктиң Хайыракан, Бай-Тайганың Шуй кодээ Советтери, оларның чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялары суурларны, сүт-бараан фермаларын ногаанчыдар дээш боттуг планнарны ажылдап кылгаш, херек кырында боттандырып турар.

Чурттакчылыг черлерни каас чараш болдурар дугайында айтырыгже чер болганда бир дески эки сагыш салып турар дээр болза, херек кырында турар байдал-биле дүүшпейн барганы ол. Сөөлгү чээрби ажыг чылдарның дургузунда бистиң республикавыста хөй-хөй улуг-биче суурлар тургустунганын билир бис. Бо дээрге Совет эрге-чагырганың үезинде Тывага боттандырып чорудкан социал улуг өскерлиишкинниң түңнели-дир. А чаагайжыдылга, ылаңгыя ногаанчыдылга ажылында чедир кылдынмайн турар ажылдар ам-даа хөй. Республиканың чамдык суурларында бо талазы-биле перспективтиг план тургустунмаан, аңаа ажыглаар акша-хөреңгини чөп ажыглавайн турар таварылгалар эвээш эвес. Ыяштарны тарыырын тарааш, ооң соонда оларны ажаарын уттуп каап тар, ооң түңнелинде чүү-даа чок болур чоруктар база бар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Хөндергей, Бай-Тайганың Тээли, Бай-Тал, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык, Аянгаты болгаш Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарның чамдык суурларында байдал ындыг.

Кижи бүрүзүнүң чурттап турар бажыңы ол туруп турар суурнуң, хоорайның кезээ болур чүве болганда хамааты бүрүзү, квартал, кудумчу бүрүзү түс-түзүнда хамаарышкан участоктарын экижидер дээш ажылды чорудар ужурлуг. Кодээ болгаш суур Советтери бо талазы-биле чарышты калбартып, тииилекчилерни илередип, оларның үлегерин, дуржулгазын өскелерге нептередири эргежок чугула.

1969 чыл биске юбилейлиг чыл—Совет Тываның 25 чыл оюн демдеглээр. Бо чорук Советтерге, оларның күүскомнарынга болгаш депутат бүрүзүнге чаа-чаа бедик негелделерни тургузуп, байырлалга төлептиг рапорттаар ажыл-херектерни кылырынче кыйгырып турар.

Черни кижи каастаар деп чугаа улуг-даа, бичии-даа кижилерге бир дески хамаарылгалыг. Бистиң хоорай, суурларывыстың кудумчулары, шөлдери, аллеялары бир дески чараш кылдыр ногаанчыттынган, ында оң-баазын чечектер кижиниң холу-биле кылган челээшкилештир сагланайнып, сагыш сеткилди өөртүп турар болза, ону кым магадавас деп! Ону чедип алырының бүгү аргалары бар. Бо чугула херекти чер-чер Советтери, оларның күүскомнары тодаргай удуртур ужурлуг.

КОМИ АССР. Соңгу чүкте база час. Сысола болгаш Вычегда хемнериниң дожу баткан. Кыжын белеткээн ыяшты салдадып эгелээн.

ЧУРУКТА: Максаковонуң салдадылга конторазының салдадыкчыларының чорударынга белеткээн ыяжы.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ-КӨРЕЙ КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

КУДР-ниң Дээди Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Генниң чалааны ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның май 14-тен 19-ка чедир КУДР-ге чоруп турган дугайында совет-көрей кады кылган дыңнадыгны парлап үндүрген.

Аян-чоруктуң үезинде СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный биле ККП ТК-ның Чиигине секретары, КУДР-ниң Министрлер Кабинединиң Даргазы эш Ким Ир Сенниң аразынга эш-хуузунуң болгаш акы-дуңма найыралдың байдалынга эрткен беседалар болган.

Беседа чоруп турда ийи тала совет болгаш көрей улустарның аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай хөгжүдер дугайында, а ол ышкаш ийи чуртка сонуургалдыг делегей айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкан деп, дыңнадыгда чугаалаан.

ССРЭ биле КУДР-ниң аразында акы-дуңма найыралды болгаш кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле быжыглаарын социализмче болгаш коммунизмче ийи чурттуң улустарының бурунгаар шимчээшкинин дүргедидиринге чугула салышкын кылдыр ийи тала көрүп турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда ийи чурттуң аразында найыралчы харылзаалар улуу-биле быжыккап болгаш улам ыңай хөгжээн деп, дыңнадыгда айыткан.

Бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының, национал хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктары антиимпериалистиг антиамериканчы демиселди, ооң иштинде америк империализмге удур демиселди улам ыңай күштелдирерин негеп турар дээрзин ийи тала санап турар деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Ийи тала Мурнуу Көрейни эжелээн америк империалистерни шиитпирлиг буруу шаапкан. Көрейни тайбың каттыштырар айтырыгның талазы-биле КУДР-ниң туружун болгаш америк империалистиг агрессчи шериглерни Мурнуу Көрейден үндүрер дугайында, «КНО-нуң Көрейни каттыштырар болгаш катап каттыштырар комиссиязы» дээр комиссияны дүжүрер дугайында акы-дуңма көрей улустуң чөптүг негелделерин бүрүн деткип турарын совет тала илергейлээн.

Бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш чөптүг демиселди чорудуп турар маадырлыг вьетнам улус-биле бүрүн эп-сеткил каттыштырылгазын талалар база катап илергейлээн дээрзин дыңнадыгда демдеглээн. Вьетнам талазы-биле париж чугаалажыышкыннарында ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң туружун ийи тала деткип турар. Лаос болгаш камбоджа улустарның чөптүг демиселин олар база идепкейлиг деткип турар.

Америк империализмге болгаш реакцияның иштики күштеринге удур, «айыыл чок чоруктуң керээзи» дээр америк-япон керээни күш чок болдурар дээш, Японияның девискээринде АКШ-тың шериг баазаларын узуткаар дээш япон улустуң демиселин талалар деткип база дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Бо шериг баазаларын ол районнуң өске-даа күрүнелериниң улустарынга удур агрессчи сорулгаларга ажыглап турар деп чүве билдингир болгай.

ССРЭ биле КУДР израиль агрессорларының үүлгедиглерин буруу шаап, империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур Африка улустарының демиселин, а ол ышкаш империализмниң чимзенишкиннеринге болгаш диктаторжу ёзу-чурумнарга удур латин-америка улустарның демиселин деткип турар.

Ийи тала НАТО, СЕНТО, СЕАТО, АНЗЮС-ту база социалистиг чурттарга болгаш тайбыңга ынакпыңдыг өске-даа күрүнелерге удур, а ол ышкаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур угланган өске-даа агрессчи блоктарны шиитпирлиг буруу шаап турар. Европаның туруп турар кызыгаарларын эде көөрүн ажыы-биле негеп турар барыын-герман милитаристерниң чимзенишкиннери Европаның айыыл чок чоруунга кыжаныг болур дээрзин талалар санап турар. Барыын-герман милитаристерниң чимзенишкиннеринге удур туржуп турар ГДР-ниң чөптүг туружун талалар идепкейлиг деткип турар.

Көрей тала Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Будапештиге хүлээп алганы бүгү европа чурттарынга Кыйгырыын бодунуң деткип турар дугайын медеглээн.

Чеченгелешкинни бүгү-нити дужурер дээш, ядролуг чепсекти бүрүн хоруур болгаш шуут узуткаар дээш демиселиниң чугулазын талалар санап турар. Социалистиг чурт бүрүзүнүң болгаш социализмниң бүгү лагериниң камгаланыр аргазын бүгү хемчег-биле быжыглаарының, серемчилелди бедидериниң, социалистиг чурттарның марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилеттинген чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарының, империализмге удур демиселди могаг чокка күштелдирериниң эргежок чугулазын олар демдеглээн.

Социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаар төлээде акы-дуңма партияларның болгаш акы-дуңма чурттарның аразында харылзааларның норма-чижектерин сагыры эргежок чугула дээрзин ийи тала санап турар, ол харылзааларның кол утка-шынары болза, бүрүн дең эрге, бот тускайлаң чорук, бот-боттарын хүндүлежири, иштики херектеринге холгаарлашпазы болгаш эш-хуузунуң кады ажылдажылгазы болур дээрзин дыңнадыгда демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден Н. В. Подгорный Совет Эвилелинге келзин деп, Цой Ен Генни чалаан. Ол чалалга өөрүп-четтиришкин-биле хүлээп алдынган.

Эш Н. В. Подгорныйның КУДР-ге аян-чоруунуң түңнелдеринге күзелиниң ханганын ийи тала илергейлеп, ол аян-чорук Совет Эвилелиниң болгаш КУДР-ниң улустарының аразында марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген чаңгыс болган найыралды улам ыңай быжыглаарынга чаа салыышкын болур дээрзин санап турар деп, дыңнадыгда айыткан. (СЭТА).

У. К. Кекконен ССРЭ-де

ЗЕЛЕНОГОРСК. (Ленинград область). (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Май 19-та Финлянд Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконен ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле Ленинградка албан ёзузунуң эвес ужуражыышкынын кылыры-биле Совет Эвилелинде келген.

Зеленогорскиге найыралчы кожазы күрүнениң баштыңын А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү В. С. Толстиков, Ленинград хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының хүлээлгезин күүседип турар Е. А. Гоголев уткаан.

* * *

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Май 19-та хүнүнүң ийиги чартыында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Финлянд Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконенниң аразынга беседа болган.

Найыралчы байдалга эрткен беседа үезинде ийи талага сонуургалдыг санал-оналдарның солчулгазы болган.

* * *

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Финлянд Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконенниң аразынга ийи таланың сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну дүүн база ургулчүлээн. Санал-оналдар солчуушкуну найыралчы, ак-кара чок байдалга эрткен.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

План күүсеттинген

Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинадының коллективи ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылының байырлалынга уткуштур социалистиг чарышты калбарткан. Коллектив бирги кварталда нити продукция саарылгазының планын 100,9 хуу, бараанныг продукция бүдүреринң планын 124,2 хуу күүсеткен.

Комбинат чүгле Ак-Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчы чонун хандырып турар эвес, харын колхозчуларга болгаш совхозтарның ажылчыннарынга белен идик-хеп аймаан садыглавышаан, оларның чагыгларын хүлээп алгаш, күүседип турар.

Социалистиг чарыштың бирги черин дааранылга цеги (мастери Стяшина), ийиги черни дааранылга цегиниң быжыкчылары алган. Мастерлер аразында социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн Белозёровага «Эң эки мастер» деп вымпелди тывыскан.

Комбинатта ам дээрезинде радиоприёмник, сава, илиир, фотоаппарат болгаш өске-даа херекселдер септээр цехтер тургустунмаан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

„Тоора-Хем" совхозта

Тожу районда «Тоора-Хем» совхоз бо чылын час орай болганындан часкы тарылганы май 4-те Ий болгаш «Совет Тыва» салбырларга деңге эгелээн. Совхоз бо чылын 1000 гектар черге арбайны болгаш суланы тарыыр, кукурузаны 650 гектарга, чаңгыс чылдыг сигенни 270 гектарга тарыыр. Тарылга «Май 1» салбырда багай эвес чоруп турар. 4 трактор аңгыс чер аңдарылгазын чорудкан. Трактористер Мидок, Дуктуг-оол, Айраа олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Д. АИР-САНАА.

ЧАЖЫЛДА ДООЗУЛГАН

ТЭЭЛИ. (Телефон). Бай-Тайга районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Н. Сарыгларның биске дамчытканы болза:

— Район эрте чажар тараа культураларының чажылдазын бүрүн доосқан. Район ниитизи-биле кызыл-тасты 1896, арбайны 1248, суланы 738 га черге чажып тараан. 1129 тонна минералдыг, 1990 тонна органиктиг чемиштидилгелерни тараа шөлдеринге төккен, 2967 га тараа шөлүн суггарган.

Ажыл-агыйларның ажылчыннары шеф күжү-биле бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде 733 га тараа шөлүнүң дажын аштаан. 50 га сиген шөлүнүң хараган-талын турган.

Бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде «Мурнакчы» колхозтуң, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тараажылары организастыг болгаш шалыпкын ажылдаан. Механизаторлар Хомушку Кызыл-оол, Михаил Кочаа, Кара-Сал Бавуу, Хертек Озук-оол олар («Мурнакчы» колхоз) болгаш «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында эш Хертек Дукур-оол агрономчаан, Хертек Сендажи бригадирлээн трактор-хову бригадазының коллективи оңза шалыпкын ажылдап, район часкы иштиң төлептиг маадырлары болган.

Хову-шөлдерде ам картофель олуртулгазы эгелээн. Районнуң ажыл-ишчилери хову ажылдары-биле чергелештир хой кыргылдаазынга белеткенип эгелээн.

«Мурнакчы» колхозтуң малчыннары өшкү кыргылдазын бо чылдың май 10-да эгелээш, 1500 өшкүнү кыргып доосқаш, оон 700 кг ажыг чөөктү алган. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында төп кыргылда пунктуау белен. Аңаа хойлардан аңгыда 14 муң ажыг өшкүнү кыргыыр. Бөгүнге чедир 2 муң ажыг өшкүнү кырган.

Эрестиг ажылдаашкын

«ҮТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбыры бо чылын 3333 га тараа культураларын тарыыр, оон иштинде кызыл-тас 1582 га. Бо чугула ажылга бирги трактор-хову бригадазы эрес ажылдап турар.

Механизаторлар 3180 ганың шыгын базырган. 1285 га аңгыс аңдарылгазын доосқан, 472 га шөлдү үлдүреткен. Чаштырылганы май 5-те эгелээн. Баштай үш агрегат кирген, ам ында 8 агрегат ажылдап турар, тараа культуразының чаштырылгазын доозар четкен. Бо ажылда Доржу Тюлюш, Бүрбү База-оол оларның агрегаттарын мактап болур.

Коммунист Шожут Кыргыска удурткан суггарыкчылар звенозу он кижиден тургустунган. Олар 416 га сиген шөлүн суггарар, бир га шөлден-не 15 центнер сигенни өстүрүп алыр хүлээлгелиг. Ам Шивээлиг, Иштии-Хем ховуларында 66 га сиген шөлүн суггарганнар.

Аңгыс аңдарылгазынга трактористер О. Болат-оол, Ш. Базыр-оол, В. Чозуту, шык базырылгазында М. Деге, Х. Буян хүн нормазын 120 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Хову турлаанда тараажыларга таарымчалыг чурттаар бажыңны болгаш амданныг аъш-чемни белеткеп берип турар. Хостуг үелерде ойнаар херекселдер бар, кызыл-булуң ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Мурнакчы тудугжу

Чадырай Доңгактың тудушпаан тудуглары «Тээли» совхозта барык ховар. Школаны, уруглар яслизин, клубту, библиотеканы, мал кажаалары болгаш өске-даа тудугларны ол кылышкан.

Ч. Доңгак ам Кызылдың № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаазында ажылдап турар. Ол К. Шыырапка удурткан тудугжу бригаданың кежигүнү. Бо бригада эрткен чылын 50 уруглар турар яслини, 4 аал чурттаар бажыңны ажыглалга киирген. Бо тудугларны база-ла Чадырай Доңгак тутчуп, хүн нормазын 120 хуудан кудулатпайн турган. Ооң төлептиг күш-ажылын үнелеп, ону шаңнал макталга киирип келген.

Амгы үеде ол Найырал салбырда ийи аал чурттаар бажыңның тудуунда кызымак ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Шевер чазаныкчы

Лендин-оол Оюн «Коммунизмниң херели» колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи. Колхоз тургустунганындан бээр чазаныкчылап келген. Ам пенсионер-даа болза чазанмышаан.

Лендин-оол Сүүевичиниң колхозчуларның «алдын холдуг» дижири чөптүг. Рама, эжик, стол, сандай дээш чүнү кылбас дээрил. Ооң кылган чүүлдери ёзулуг шевергин, чараш болур. Д. Оюн хүлээнген ажылындан аңгы идепкейлиг хөй-ниитичи. Суурда чаагайжыдылга талазы-биле комиссияның кежигүнү хүлээлгезин база идепкейлиг күүседип, херим, штакетниктер септээрин организастап, аңаа боду база киржип турар.

Лендин-оол Оюннуң күш-ажылчы үлүүн колхоз баштаар чери үнелеп, ону каш удаа өртектиг чүүлдер болгаш грамоталар-биле шаңнаан. Ол ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Москвада делгелгезиниң киржикчизи. Д. Оюнга улуг бүзүрелди көргүзүп, ону Кочетово кодээ Советтиң депутадынга соңгаан.

О. БОЛАЙ-ООЛ.
Таңды район.

Бедик үнелел

Чоокта чаа Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң төвү Белдир-Арыг суурнуң клувунга колхозчулар чыгылып келген. Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Чооду Шулуу-Маадыр кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының чаа төлевилелин чыылганнарга таныштырган информастыг дыңнадыгны кылган. Төлевилелде кирген эге, пункт бүрүзүн олар кичээнгейлиг дыңнап, ылаңгыя 8, 9, 10-гу эгелерде колхозчу ажыл-ишчилерниң социал хандырылга, культурлуг амыдыралы, дузалаар ажыл-агыйның дугайында киргилээнин чон дээш партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкыны ның база бир ачызы-дыр деп үнелеп демдеглээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Садып алыышкын

Республиканың районнарында күрүнеге сүт, эът садып алырының чартык чыл планы канчаар күүсеттинип турарын май 16-да байдал-биле алырга мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ
Бай-Тайга	63,5	10,7
Барыын-Хемчик	55,1	46,4
Өвүр	34,5	28,0
Чөөн-Хемчик	59,9	23,3
Улуг-Хем	47,4	36,6
Таңды	68,1	112,3
Бии-Хем	78,2	98,8
Тожу	81,2	60,1
Каа-Хем	61,9	43,1
Тес-Хем	12,1	0,3
Эрзин	38,5	0,2
Кызыл хоорай Соведи	72,7	54,1
Республика	64,4	44,2
Эрткен чылдың бо үезинде	84,6	57,5

Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын СЭКП XXII съездизи аттыг совхоз 101,4 хуу, эът планын «Межегей» совхоз 142,4, «Элегес» — 125,2, «Өөк»—114,8, «Кок-Тей»—197,9, дуржулга станциязы 174,6 хуу күүсеткен.

СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы Ооржак Севен чылда инек бүрүзүнден 1900 кг сүт саарын хүлээнген. Бирги кварталда ол инек бүрүзүнден 787 кг сүттү сагган.

О. Севен ам фермада партбөлүктүң удуртукчузу.

ЧУРУКТА: ООРЖАК СЕВЕН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТЫВАНЫҢ ТУДУГ МАТЕРИАЛЫ

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазының тургузары капитал тудугнуң хемчээлин чыл бүрү улгаттырарын негеп турар. Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунда чаа тудуглар көвүдээн. Капитал тудугнуң хемчээли бистиң республикавыста база-ла чыл келген тудум улгадып турар. Перспективтиг пландан алырга, Тывага капитал тудугнуң хемчээли 1975 чылда, 1967 чылда турганынга бодаарга, ийи катап, а 1980 чылда үш катап өзер.

Тудуг талазы-биле көрдүнген улуг сорулгаларны боттандырарынга тудугнуң материал-техниктиг баазазын хөгжүдери болгаш тудугнуң индустриязын тургузары кол рольду ойнаар. Тудугнуң сайзыраңгай материал-техниктиг баазазы тудугга мурнакчы дуржулганы ажыглаарынга, тус-тус объектилерни ажыглалга кирер хуусаазын кызырарынга, тудуг-монтаж ажылдарының планын кыска хуусаада күүседиринге улуг идиги бээр. Оон аңгыда тудуг организацияларының техник-экономиктиг көргүзүглери экижир, бо бүгүнүң түңнелинде капитал салыышкын үре-түңнелдиг ажыглаттынар.

Амгы үеде бистиң республикавыста тудугнуң материал-техниктиг баазазы куду деңнелде турар. Кандыг-даа тудугга чүгле ыяш биле тууйбуну колдады ажыглап турар. Оларның-биле тудуг кылыры—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, тудуг-монтаж ажылдарын эртемге үндезилей органзастаарынга саат ужуражыпрар, үениң негелдезинге дүүшпес чыдып калган арга болур.

1967 чылга бодаарга эрткен чылын эргелелге хамаарышкан ийи завод тууйбу бүдүрериниң хемчээлин 16,6 хуу өстүрген. Капитал тудугнуң шапкын хөгжүлдези тууйбу бүдүрүлгезин эрткен чылда турганындан ам-даа 13—14 хуу өстүрерин негеп турар. Ынчалза-даа ол өзүлде бистиң негелдевисти ыракта чедир хандырбас. Республиканың тудугларын тудуг материалдары-биле бүрүн хандырар төлээде чаа күчүлерни ажыглалга кирерин амыдырал негеп келген.

Амгы үеде бүгү күшту Кызылдың тудуг материалдары кылыр комбинадының тудуунче мобилизастаар херек. Бо чылдың төнчүзүнде ол комбинаттың чамдык салбырларын ажыглалга киргеш, аңаа 16 муң тонна демир-бетон кылыгларны, 10 муң тонна бараанныг бетонну бүдүрери төлевилеттинген. Бо сорулганы күүседири-биле хөй хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр болгаш комбинатты кышкы үеде ажылдаарынга белеткээр херек. Аңаа тургузар дериг-херекседерни, комплектация кылыглардын бүрүнү-биле четчелээн, ону Саян ындындан соортүрү арткан. Бистиң эргелеливис чагыкчы болган төлээде ол бүгү дериг-херекселдерни тудугжуларга болгаш монтажниктерге бүрүнү-биле эккеп бээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде «Главкрасноярск» тудугнуң заводтарында чагаан дериг-херекселдерни четчелеп, монтажниктерге херек бүгү чүүлдерни тыптыныр турар бис.

Тудуг материалдары кылыр комбинат амгы үениң улуг бүдүрүлгези. Ол бүрүнү-биле ажылдап эгелээрге Тываже соортүр тудуг материалдарының хемчээли кызырлыр болгаш улус ажыл-агыйынга херектиг өске чүъкту соортүрүнге хөй автотранспорт хосталыр. Аңаа ажылдаар кижилерни, ылаңгыя инженер-техниктиг ажылдакчыларны белеткээр талазы-биле эргелел чамдык ажылдарны кыла берген.

Кызылдың тудуг материалдары белеткээр комбинадынга хереглээр чиг-эттиң тывылганы өөрүнчүг. Дой довурак Тывада хөй-даа болза тудугга ажыглаар материалдарга таарыжыры эвээш. Оңгар-Ховунуң дой довураа керамзит материалдар кылырынга эң таарымчалыг болган. Ол дойну өрттедип хоюткаш, бүдүн хапалар, блоктар кылырынга ажыглаар. Керамзит сайны чылда 100 муң кубометрни белеткээри планнаттынган. Аңаа хереглээр чиг-этти белеткээри нарын айтырыг. Биске ону болбаазырадыр цех туттунгуже, керамзит сайны Ачинск хоорайдан соортүр деп дугурушкан.

Тывага тудугнуң материал-техниктиг болгаш индустриалдыг баазазын тургузар болгаш хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар планнаттынган. Бистиң чагыывысты ёзугаар Красноярскиниң үлетпүр-тудуг төлевилел чери капитал тудугнуң моон соңгааргы хөгжүлдезинге дүүштүр эрги заводтарны чаартыр, чаа комбинаттарны тудар, тудуг баазазынга чаа күчүлерни немээр, бо талазы-биле техниктиг деңшилгениң угланыышкынын тодарадыр болгаш өске-даа ажылдарны чогаадып кылган. Ол институттуң саналын ёзугаар алырга, республикада тудугга хереглээр чурт иштиниң материалдары четчир санныг болуп турар.

Биске туттунар чамдык улуг тудугларны адап болур. Элегес-Аксының шахтазы келир чылдың төнчүзүнде хагдынар. Чуртталга бажыңнары четчир ол улуг суурга чылда 50 млн. тууйбуну солуур хана материалдары кылыр күчүлүг заводту тудар. Ук заводтуң төлевилелин болгаш саң-хөө документизин тургускаш, бадыладыры-биле Москваже чоруткан. Элегес-Аксынга туттунар заводтуң кылган продукциязының шынары Совет Эвилелинде эки дээн заводтарныынга дөмей болур.

Кызылдың барыын талазынга туттунар сай болгаш элезин карьериниң төлевилели кылдынып турар. Ол чүгле карьер эвес, сай, дашты янзы-бүрү хемчээлге үүрмектеп арыглаар фабрика болур. Ооң чылда бүдүрүкчүлүү 250 муң кубометр сай болгаш элезин.

Кызылдың тууйбу заводу бодунуң күжү-биле Хайыракан чоогунга чугай өрттедир ийи печканы тударын планнаан. Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунга чаартылгаларны кылгаш, ооң күчүзүн чылда 10 млн. кезек тууйбу бүдүреринге чедирер.

Амгы заводтарны чаартырынга база чаа заводтарның төлевилел документациязын кылырынга Тываның комплекстиг экспедициязының четпес ажылы саат ужураштырып турар. Шинчилел ажылдарын хожудадып, чаа заводтарга хереглээр чиг-эттиң курлавыр, шынарының дугайында айтырыгларны дүрген тодаратпаанындан ук бүдүрүлгелерни төлевилээр ажылдар үр үеде кылдынып турар.

Тууйбу заводтарының дериг-херекселдерин чаартып, автоматчыдып тургаш, тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедип болур арга бисте бар. Чижээлээрге, Кызылдың тууйбу заводунда пресстерге чиг тууйбу уштур ажылды автоматчыдар, тууйбу өрттедир печкаларны бедик бүдүрүкчүлүг топнель печкалар-биле солуур болза продукция бүдүрериниң хемчээли улгадыр. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның кичээнгейиин бо айтырыгларже угландырар херек.

Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылын 22 млн. тууйбуну республиканың тудугларынга бээр планныг. Күш-ажылды шын организастап, бүдүрүлге чорудулгазын механизастап, иштики курлавырларны ажыглап тургаш ол планны күүседири бистиң мурнувуста салдынган улуг сорулга болур.

А. ЛУШНИКОВ,
тудуг материалдар эргелелиниң начальниги.

Тюмень область. ССРЭ-де нефть байлактыг эң улуг черлерниң бирээзи—Самолорда баштайгы нефтини ап эгелээн. Сибирьниң соңгу талазынга Тюменьниң геологтарының ажыткан ол нефтилиг черде нефть сес каът черде бар болгаш ол каът бүрүзү каш он-он метр кылын. Тускай эртемниглерниң санаанындан алырга, ол чер чыл бүрүзүнде 80—100 миллион тонна нефтини бээр. Самолорнуң нефтизи Мегионскиниң, Сургугуттуң, Балык-Аксының, Правданың нефтизи-биле каттыжа бээр болгаш нефть дамчыдылгазын дамчыштыр Омскиде нефть болбаазырадыр комбинатче кирер.

Чурукта: Мегионда, нефть алыр черниң чер өрүмнээр эң дээре мастерлериниң бирээзи Степан Ананьевич Повх (солагай талазында) болгаш ооң дузалакчызы Валерий Медведев.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Советтер болгаш амыдырал

СОҢГУЛДА СООНДА

Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында доктаалды СЭКП Төп Комитеди үндүргенден бээр ийи чыл ашкан. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, күрүне херектерин эргелеп башкарарынга Советтерниң эрге, хүлээлгелери дыка калбарганын ол доктаалда айыткан.

Тожу районнуң кодээ Советтери боттарының девискээринге күрүне эрге-чагыргазын боттандырып, янзы-бүрү айтырыгларны шиитпирлеп турар. Депутаттарның хөй нуруузу ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ол доктаал ёзугаар Советтерниң материалдыг баазазы быжыглаттынган, ажылдакчыларының шалыңы өскен база күүскомнарны белеткелдиг кадрлар-биле четчелээр арганы берген.

Эрткен соңгулдада Советтерниң депутаттарынга дыка хөй чаа күштер немешкен. Район Совединиң депутаттарының 62, кодээниң 66 хуузу бир-ле дугаар соңгуткан. Оларның составында херээженнер 40—45 хуузу болуп турар. Аныяктар база хөй. Олар ажыл-агый, культура, чырыдыышкын, кадык камгалал албан черлериниң эң дээре кижилери болур. Оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрес-Тол, Ленин орденниг хоочун аңчы Ак Мырлаа, тракторист Владимир Рязанов, эмчи Виктор Кудинов, малчын Кол Чамый, башкы Валентина Уколова, садыг ажылдакчызы Мария Батрушева болгаш өскелер-даа бар.

Соңгулда соонда бирги организастыг сессиялардан Советтерниң күүсекчи комитеттерин, доктаамал комиссияларын тургускан. Депутаттарның билиг мергежилиниң аайы-биле хуваап бадылаан болгаш чоокку үеде кылыр ажылдарны тодаргайлаан. Ол сессияларга соңгукчуларның чагыгларын күүседириниң хемчеглерин чугаалажып көрген. Ам чамдык чагыгларның күүселдезин боттандырып эгелей берген.

Районнуң кодээ Советтериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Сөөлгү түңнел-биле алырга мурнуку одуругда Тоора-Хем, Сыстыг-Хем кодээ Советтери чоруп турар. Ол Советтер боттарының организас-массалыг ажылын сайзыраңгайжыдып, депутаттар-биле соңгукчуларның сырый харылзаазын тудуп, чоннуң мурнунга отчёдун берип турар. Чаагайжыдылга, саң-хөө ажылдарын эки организастаан. Ынчангаш эки түңнелди чедип алган Тоора-Хем кодээ Совединге (даргазы И. Селин) райкүүскомнуң, күрүне албан черлериниң профэвилел райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бодунуң чаңгыс чер чурту Совет Эвилелиниң Маадыры М. Бухтуевтиң ады-биле адаан кудумчуну чаагайжыдарын тоора-хемчилер эки чорудуп турар. Ол ышкаш аныяктарның күжү-биле стадионну чаартып септээн. Салдам, Тоора-Хем суурларның кудумчуларын чаагайжыдарын Советтиң күүскому организастаан. Чоннуң ынай-бээр аргыжарынга кол чер болур аэровокзалды кодээ Советтиң күсели-биле алгыды кылып турар. Сыстыг-Хем кодээ Соведи (даргазы А. Качаева) соңгукчуларның чагыын ёзугаар эге школаны, ийи өг-бүле чурттаар башкылар бажыңын чаарты кылыр деп турар.

Баштайгы организастыг сессияларның соонда чаа удуртур состав-биле семинарны райкүүском эрттирип, аңаа организас-массалыг ажылче, доктаамал комиссияларның ажылын экижидеринче кол кичээнгейни угландырган.

В. И. Ленинниң төрүттүнгениндэн бээр 100 чыл болурун база Совет Тываның 25 чылын демдеглээр дээш бүгү улустуң улуг кодурлуушкунунуң үезинде Советтерниң ажылын улам сайзыраңгайжыдары бистен негеттинип турар. Кодээ Советтер, ооң күүскомнары, депутаттары чоннуң ортузунга организастыг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты дээштиг калбартыр ужурлуг.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу райкүүскомнуң даргазы.

ҮШ КАЪТ ТУДУГДА

Республика найысылалының тудугларында ажыл-иш бо хүннерде шалыпкынчаан. Ажыглалда кирген болгаш ам туттунуп, бедип үнүп бар чоруур 4—5 каът тудугларны көрген кижиниң сагыш-сеткили өөрүүр. Маңаа чаңгыс чижекти чугаалаал. Щетинкин-Кравченко кудумчузу. Ында политчырыдыышкынның үш каът бажыңы бедип үнген. № 48 тудуг эргелелиниң тудугжулары ону кылырын үргүлчүлеп турар. Оларның ажылын мастер, прораб Борис Алехин башкарган. Мында тудугжуларның, шеверлекчилерниң, бызанчыларның бригадалары бар.

Хоочун тудугжу Мария Петровага удурткан шеверлекчилер өрээлдерниң иштинде ажылдарын эки шынарлыг кылып, ай санында-ла социалистиг хүлээлгезин үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол шалыпчы бригаданың кежигүннери бирги каъттан ийиги каътче чугайны, цементини үндүрүп турда, оларның ажыл-ишчи эжи Ирина Кокпалыга ужураштым. Ол тудуг училищезин дооскаш, тудугларга бир чыл ажыг үеде ажылдаан. Ооң шеверлээн хапалары эки шынарлыг. Ажылды улуг сонуургал-биле кылыр.

Тудугнуң подвалында бызаңчылар ажылдап турар. Ында ажылды аныяк тудугжу Куулар Мөңгештей шалыпкын башкарып турар. Ол мурнунда эш Непомнящийниң бригадазынга турган, а ону бригадирже депшиткен. Ооң удурткан бригадазында он кижиниң аразындан Монгуш Намдан, Ондар Эрес-оол бызаңнаар ажылдарның нормазын 120 хуу чедирип турар. Оларның кылыр ажылы-ла хөй. Өрээлдер иштин шалалаары, эжиктерин эптеп тургузары, шеверлекчилерниң ханалар үнүп ажылдаарынга херектиг чадаларны кылып бээри дээш оон-даа өске чүүлдер хөй.

Бо бажыңның кайы-даа каъттарында ажыл-херекти бүдүрген тудугжуларның кол сорулгазын база сонуургадым. Чоокку хүннерде бажыңның крышалаарын доозар. Ук тудугну Тудугжулар хүнүнге таварыштыр август 10-да дужаар деп бедиткен хүлээлгелиг.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ш Е Ф - Б И Л Е

«Тере-Хөл» колхозтуң баштаар чери бо чылын колхоз төвүнүң чанында Өреге-Бажы деп черге 600 хой кирер кажаа тудар деп шиитпирлээн. Аңаа төрүүр хойларны ажаап тургузар болгаш чаш хураганнарны сакман аргазы-биле доруктурар.

Ленинчи субботниктиң 50 чыл болганының хүнүнде ол кажааның тудуунга 70 ажыг кижи киришкен. Ооң сөөлүнде дыштаныгла хүннеринде шефтер база болгулаан. Ооң түңнелинде ук кажааның ханаларының тудуу доозулган. Оон ынай хойлар болгаш сакманщиктер чурттаар үш өрээл бажыңның тудуу база эгелээн.

Шеф ажылын коммунистер баштап удурткан, шефке киришкен черлерниң иштинде школаның, колхоз конторазының, сельпонуң коллективтери онза идепкейлиг киришкен. Хөй-ниитиниң күжү-биле кылдынып турар болганда, бо тудугга үнер акша-хөреңги дыка камналгалыг болуру чугаажок.

С. ЧИГЖИТ.

Хөй-нииti организацияларынга удуртулга

Торгалыг салбырның мурнунда сорулгаларны күүседиринче, ажыл-ишчилерни эвилелдээринге хөй-нииti организациялары улуг рольдуг. Херээженнер чөвүлели ажылын план ёзугаар чорудуп, херээженнерни бүдүрүлгеге, хөй-ниитиниң ажылынга хаара тудар талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Ооң түңнелинде оларның иштинден 100 ажыг кижи мал ажылында, өскелери янзы-бүрү албан черлеринде ажылдап турар. Оларның хөй кезии кежээки школада, зооветеринарлыг болгаш партия, комсомол чырыдыышкынының өөредилгезинде хаара туттунган.

Мурнакчы ажыл-ишчилерниң одуруунда хойжулар Дондуп, Натпит, Дүкүлдей, Уйнукай, Чечек, Кызыл-Уруг, Кара-кыс, сакманщик кыстар Минчинмаа, Белекмаа, Алдын-кыс, Делгермаа болгаш өске-даа мурнакчы херээженнер киржип турар.

Салбырда комсомол организациязын эш Маадыр-оол удурткан. Хойжу бригадаларда комсомол бөлүктерни тургускан. Партия эге организациязының хуралынга комсомол ажылын чугаалажып көрген. Культура-массалыг ажылдарга аныяктарның идепкейин кодүргениниң соонда олар концерттерни, солун кежээлерни организастап турар апарган. Мал ажылында аныяктар көвүдээн. Ынчалза-даа масса-политиктиг ажылдарга комсомолчу аныяктарның киржилгези кошкак.

Ол ышкаш салбырда профэвилел организациязының, улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга кичээнгейни партбюро сагыш салып турар. Ынчалза-даа партбюро салбырда хөй-нииti организацияларын ам-даа четпес удуртуп турарын миннир апаар. Ол талазы-биле шиитпирлер долу күүсеттинмейн турар. Ол организацияларга партия организациязының удурткчу салдарын күштелдирери, оларның удуртур составын коммунистер-биле быжыглаары негеттинип турар.

Т. ДАМБАЖЫК.
Өвүр район.
«Торгалыг» совхоз.

Кызылдың Студентилер кудумчузу хоорайның асфальттылыг, делгем, чараш кудумчуларының бирээзи болуп бар чыдар. Үшкү тудуг-монтаж эргелелиниң Алавердян Аршалус баштаан 12 кижи составтыг бригадазы кудумчуну кылып, сайзырадып турар. Асфальт кылыр техниканы ында эки ажыглап, кижилер машиналарының ажылдаарын хайгаарап, оларны башкарып турар.

ЧУРУКТА: Студентилер кудумчузунда асфальт кылыр чаа техниканың ажылдап турары.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

Л Е Н И Н Ч И Ю Б И Л Е Й Г Е У Т К У Ш Т У Р

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ПАРТИЯ БИЛЕТТЕРИ

...Революцияны баштаары-биле даштыкыдан Ленинниң ээп кел чораан поезд 1917 чылдың апрель 3-түң дүнезинде Петроградка чедип келген.

Питержилер баштыңчызын өөрүшкү-биле уткаан. Финлянд вокзалга, ооң мурнунда шөлге болгаш чоогунда кудумчуларга муң-муң ажылчыннар, солдаттар, матростар чыылган. «Кызыл туктар. Кронштадт далайжылардан хүндүлел таңныыл, Петропавловск шивээниң Финлянд вокзалдан Кшесинскаяның бажыңынга чедир орукту чырыткан рефлектораларь, броневиктер, орукту камгалаан эр, херээженнер ажылчыннарның чыскаалы» — деп, Н. К. Крупская ол тураскаалдыг дүнениң дугайын сөөлүнде шак ынчаар бижээн.

1911 чылда Париж чоогунда Лонжюмога ленинчи партийжи школага өөренип турган Иван Дмитриевич Чугурин Ленинни уткаан кижилерниң аразынга база бар турган. Сормовонуң ажылчыны чораан ол революстуг ажыл-чорудулгазы дээш хаан кара-бажыңнарынга каш удаа олуруп келген. Ленин ону «эш Петр» деп партийжи шола ады-биле билир турган. 1917 чылда Чугурин партияның Выборг райкомунуң секретары турган.

Иван Дмитриевич чениндe калбак кызыл пөс баглап алган, аажок өөрүшкү-биле Ленинге чоокшулап чеде бергеш, мынча дээн:

— Владимир Ильич, Силерниң Төрээн чуртунга ээп келгениңерни демдеглээри-биле Силерге партия биледин тыпсырын меңээ дааскан. Большевиктер — выборгчулар Силерни боттарының район организациязының кежигүнү кылдыр санап тур.

Ынчангаш И. Д. Чугурин Выборг таланың большевиктер организациязының 600 дугаарлыг партия биледин Ленинге тудускан.

Ол болза Ильичиниң баштайгы биледи болган. Коммунистиг партия чажыт байдалга турда партия кежигүннериниң ындыг билеттери чок турган. Партия кежигүннериниң ындыг билеттерин чижээ, Петроград партия организациязының кежигүннеринге тыпсырын 1917 чылдың мартта эгелээн. Райком бүрүзү партия билеттериңге боттары тускай дугаарларлыг турган. Выборг районн комитеди партия чажыт байдалдан үнген соонда 599 билетти тывыскан. Кажан Ленин эмиграциядан удавас ээп келир дугайында медээ билдине берген соонда ээлчеглиг билетти — 600 дугаарлыг билетти Ильичиге тыпсыры-биле арттырарын шиитпирлээн. Ону ынчаар күүсеткен-даа.

А тураскаалдыг ужуражыышкынның соонда кезек үе эрткенде, 1917 чылдың майның бир воскресеньезинде выборг коммунистер боттарының райкомунга Ленин-биле ужурашканнар. Надежда Константиновна биле Владимир Ильич кежигүн дадывырын төлээри-биле аңаа келген.

Владимир Ильич ол хүлээлгезиниң дугайын кажан-даа утпайн чораан болгаш Партияның Уставының негелде бүрүзүн коммунист канчаар шыңгыы сагыыр ужурлуг болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп чораан. 1905 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, 1917 чылда большевиктерниң Цюрих секциязының акша-мөңгүн кадагалакчызы Р. Харитонова мындыг таварылганың дугайын бодунуң сактыышкыннарынга бижээн. Швейцариядан чоруптарының хүнүнде чымыштарга болгаш сагыш салыышкынга алзып, мырыңай чай чок тургаш, Ленин беш франк салыышкын арткан бодунуң ажаалга дептерин меңээ тудусту.

— Бо беш франкты банкыга сайгарагаш, бистиң апрель айда телээр кежигүн дадывырывыс кылдыр хүлээп ап көрүңер, эш Харитонова. Мээң болгаш Надяның дадывырынга ол чедер боор. Бо даалганы силерге хүлээткеним дээш, мени буруудатпайн көрүңер, ону бодум күүседир дээримге шак чедишпейн баарды...

Ленинниң баштайгы партия биледи тывылбааны хараадaнчыг болгаш шуут читкен магат чок. Ынчалза-даа ооң дараазында тывыскан бүгү үш билеттер СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң Төп партия архивинде кадагалаттынган. Ол билеттерни Ильич Москвага турда тывыскан, кажан Совет чазак болгаш партияның Төп Комитеди Петроградтан көжүп келген, Москва делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң найысылалы болган үеде, 1918 чылдың март 11-ден эгелээш Ленин аңаа чурттап база ажылдап турган.

Партияның II съездизинге Ленинниң чугаалааны болза, «Бистиң партиявыстың быжыын, шыдамыккайын, арыг чоруун камгалап кадагалаары бистиң сорулгавыс. Партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын бедидерин улам оралдажыр ужурлуг бис...» Владимир Ильич коммунистиң бедик адын канчаар үнелеп чоруур ужурлуг деп чүвениң үлегер-чижээн бодунуң бүгү амыдыралы-биле көргүзүп келген. Баштыңчының партия билеттери ону база катап бүзүредип турар.

В. И. Ленинниң Төп музейинге келген хөй кижилер 1920 чылда Кремль район комитединиң Ленинге тывыскан № 527 партия билединиң фото-чуруун делгээн витринаның чанынга үр-ле доктаап турар. Билетти көрбүшаан, келген кижилер мындыг айтырыгны салып турары хаая эвес: Партияга Ленинден мурнай кирген кижи чок-ла болгай, ол ооң үндезилекчизидир, а партия билединиң № канчап 527 болган чоор?

Бо документини Ильичиге тыпсыр кылдыр бүрүткеп бижип турган үезинде аңаа олурушкан кижилерни бо айтырыг база дүвүреткен. Ол шагда партия билеттериниң дугаарын хол-биле бижиир турган, ынчаардагы Бүгү-россия Төп Күүсекчи комитединиң партия үүрүнүң секретары Алексей Петрович Пирогов Владимир Ильичиге тыпсыр билетти бүрүн бүрүткеп бижээн. Билетке каш дугаарны бижиирил? деп айтырыг тургустунуп келген. Делегей пролетариадының баштыңчызы, партияның үндезилекчизи кижиниң партия биледи ыяап-ла бир дугаар болур ужурлуг деп, аңаа олурган коммунистер негеп турган.

Ол үеде өрээлге кирип келген партия организациязының секретары маргылдааны шиитпирлээн.

— Канчаарыл? деп оон айтырган.

— Даңзы ёзугаар дараазында кандыг дугаар болурул? — деп секретарь Пироговтан айтырган.

— 527-ги.

— Даңзыда тес-дараа дугаарны ёзугаар 527-ги дугаарны бижип каар-дыр, Алеша, Владимир Ильич партияга кажан-даа бодун онзагай болдурбайн чораанын билир-ле болгай силер — деп секретарь чугаалаан.

Партияның IX съездизиниң шиитпирин ёзугаар 1920 чылда чаңгыс аай партия билединиң системазын РКП (б) кежигүннериниң учёдунуң үндезини болдурган. РКП (б)-ниң Москва организациязының кежигүннерин катап бүрүткээр үезинде коммунистер анкетада айтырыгларга чогуур харыыны бижиир ужурлуг турган. А анкетаның айтырыглары эңмежок — 45. Төп музейде В. И. Ленинниң харыылап бижээн анкетазы бар. Ынчаарда Ленин аажок чай шөлээ чок ажылдап турза-даа бодун онза байдалга тургуспаан. Бодунга бот дүүшкен бөдүүн, биче сеткилдиг болгаш бөдүүн чоруун ёзугаар Владимир Ильич анкетаның айтырыгларын шуптузун харыылап бижээн.

«Бистиң чажыт партиявыска силерниң турганыңарны айтып турар кандыг документилер азы шынзылгалар силерде барыл? деп анкетада айтырыг бар.

Харыызы: «Партия төөгүзү — документ».

Октябрь революциязынга киришкениңерни чү чүве бадыткап турарыл? деп айтырыгга Владимир Ильич «ТК-ның кежигүнү» деп харыылаан.

«Бо үеде партияның кандыг ажылын кылып турар силер?» деп айтырыгга база «ТК-ның кежигүнү» дээн.

«Солуннарга чүүлдерни, кайы солунга, кандыг темаларга бижип турар силер бе» деп айтырыг.

Өске ажыл-херектерге чардыккаш, чай-шөлээн чок болган ужурунда ажылчыннарның болгаш тараачыннарның мурнунга үргүлчү чүве бижиир аргажогунга иледе таарзынмайн, Ленин ол айтырыгга «Хаая, политиктиг темаларга» деп харыыны бижээн.

Анкета бүрүткеттинген. Владимир Ильич Райкомга баар үе-шакты тып ап, чаңгыс аай хевириниң партия биледин боду алган. Ооң дугаары — 224332.

Билеттиң бир шугумунга райкомнуң ажылдакчылары «РКП-ның үндезилекчизи» деп сөстерни чоргаарал-биле бижээн.

114482—Ленинге 1922 чылдың май 6-да тывысканы ооң амыдыралының сөөлгү үезинде партия билединиң дугаары-ол. Питерге Ленинниң революстуг ажыл-чорудулгазының дугайын анкетада бижээн, аңаа народниктер болгаш «ажык марксистчилер-биле» демиселге пролетаржы партияны ол тургузуп эгелээн.

Партияның найысылалда Замоскворец райкому ийи сөөлгү партия биледин аңаа тывыскан, Владимир Ильич амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир ол партия организациязының учёдунга турган.

Владимир Ильич аажок улуг ажылды, Максим Горькийниң бижээни-биле алырга, партияны болгаш чуртту удуртур талазы-биле «планетарлыг» ажылды кылып, чай-шөлээн чок турганы билдингир болгай. Ындыг болза-даа Ильич ажылчыннар коллективтеринге баар шак-үени тып ап, партияның Москва комитединиң путёвкалары-биле ажылчы чоннарның митингилеринге болгаш хуралдарынга доктаамал чүве чугаалап турган. Партияның ТК-ге, Улус Комиссарлар Чөвүлелинге, Бүгү-Россия Төп Күүсекчи Комитединге болгаш өске-даа албан черлеринге кылган хөй санныг илеткелдерин болгаш чугааларын санаваска безин Владимир Ильич 1918 чылдың март 12-ден 1922 чылдың ноябрь 20-ге чедир үеде Москвага болгаш Москва чоогунга 200 ажыг катап чүве чугаалаан.

1922 чылдың хевириниң билеттерин 1926 чылдың хевириниң билеттеринге солуурун 1927 чылдың чазында чорудкан. 1927 чылдың март 16-да партияның Замоскворецк райкому № 0000001 партия биледин болгаш ол-ла дугаарлыг учёт карточказын В. И. Ленинниң адынга бижээн. Ол үеден эгелээш Замоскворечьениң хоочун коммунистериниң саналын ёзугаар № 1 партия биледин бистиң партиявыстың организакчызы, Октябрьның баштыңчызы, делегейде баштайгы Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге кезээ-мөңгеде арттырган.

В. И. Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияның хүрээлеңинде ам 13 милион 755 муң кижи санаттынып турар. Ам социализм чурттарының күчүлүг делегей системазында Совет Эвилели-биле кады эчис сорулгазы чаңгыс аай болгаш идеологиязы шинчи боор сырый каттышкан чүс-чүс миллион кижилер чырыткылыг болгаш аас-кежиктиг амыдыралче чорупорар.

В. КНЯЗЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

делегей бо хүннерде

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар хөй-нити совет эртемниң болгаш техниканың космоска чаа эрес-маадырлыг чорууң аажок магадап турар. Софияның бүдүрүлгелеринге массалыг митинг болган. Ооң киржикчилери планеталар аразының ийи «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларының чедиишкинниг ужудуушкуну-биле холбаштыр совет улуска изиг байырын чедирген.

Ажылчы чоннарның коллективтериниң болгаш хөй-нити организацияларының байырлыг чугаалары болгаш телеграммалары Софияда совет элчин чериниң адресинге кээп турар. Парлалга космоска шылгараңгай шенелдени калбаа-биле чырыдарын болгаш тайылбырлаарын үргүлчүлеп, ук шенелде ССРЭ-де эртемтиниктиг дептилгениң чаа чайыннанчак херечизи болур дээрзин демдеглеп турар.

Совет космос эртеми чаа кайгамчыктыг чедиишкинни чедип алган деп, «Работническо дело» солун бижээн. Улуг Совет чурттуң, ооң талантылыг эртемденнериниң бо чедиишкини социализм байдалдарында эртемниң мурнунга ажыттынып турар эгээртинмес аргаларның чаа бадыткалы болур. Совет чурт чогаадыкчы ажылче делгемни эртемденнерге болгаш техниктерге ажыдып берген, эртемниң ол эң аныяк адырында бирги черже оларны үндүрүп, кижи төрелгетенниң космос төөгүзүнүң эң чырыткылыг арыннарынга бижээн турар ындыг чедиишкиннерни кыска хуусаада чедип алыр арганы оларга берген.

Ам Венерада В. И. Лениниң барельеф чуруу болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүлдези пионерниң үр болгаш берге оруун эрткен чурттуң чүгле чартык чүс чыл дургузунда чедип алган чүүлдериниң херечизи-дир, Ильичиниң гениалдыг өттүр көрүүшкүнүн ёзугаар база ооң ачызында Совет чурт коммунизмче орукту изээн. Бо ийи символ болза, Лениниң бодунуң амыдыралын улуг херекке бараан болдурганының салгалдарның хүлээп көөрү болгаш өөрүп четтиргиишкини болур. Ам В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг демдеглээри-биле белеткенип турар болгай.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларының ак планетаның кырынче маажым кудулап батканын «Трибуна люду» солун «Совет эртемниң болгаш техниканың чаа аажок улуг чедиишкини» дээн. Планеталар аразының ол ийи станциязы Венераның кырындан информацияны ам безин черже дамчыда берген деп, солун бижээн. «Венера-5» биле «Венера-6» чажыт планетада чеде берген. Ол чедиишкинче орук нарын-даа болза, чоруткан шенелдениң ылаптызы магалыг-дыр. Совет Эвилели Венераны шинчилээриниң программазын амыдыралга удаа-дараалаштыр чедиишкинниг боттандырып турар.

«Жиче Варшавы» солунуң медеглээни болза, Венераның атмосферазын баштайгы ийи дакпыр шинчилээри боттанган. Станцияларның Черже дамчыткан медээлери болгаш чуруктары Колумбунун Американы ажытканы-биле бир дөмей эртемге ол хире ужур-дузалыг болуп турар.

РИМ. (СЭТА). «Венерага шенелде долу чедиишкин-биле боттанган» деп, Миланның «Джорно» солуну бижээн. Италияның бүгү солуннары планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» совет автоматтыг станцияларының космоска ужудуушкунун тодаргай тайылбырлавышаан, совет эртемниң болгаш техниканың ол чаа шылгараңгай чедиишкининиң дугайын көскү черлеринге парлаан.

«Херек кырында хары угда салып үндүргени космостуң ол ийи корабли төөгүде эң баштай Венера планетага четкен» деп Римниң «Мессаджеро» солуну демдеглээн. «Черниң ийи бүдүмелин Венераже бир дугаарында салып бадырган, ол болза техника талазы-биле чугула чедиишкин болур» дээрзин Миланның «Коррьере делла сера» солуну бижээн.

Ийи совет автоматтыг станцияларның 350 миллион километр дурттуг узун орукту «бичии-даа чазыг чокка» эрткенин демдеглевишаан, Туринниң «Стампа» солунунуң айытканы: «Совет эртем база бир эрес-маадырлыг чорукту боттандырган» болгаш амгы шенелдениң ачызында «Венераны шинчилээри аажок бурунгаарлаан».

КАИР. (СЭТА). Каирниң солуннары Совет Эвилелиниң космосту шинчилээр талазы-биле чаа шылгараңгай чедиишкининиң дугайында дыңнадыгларны парлаан. «Космостуң «Венера-5» биле «Венера-6» станциялары Венера планетаның дугайында чугула медээлерни Черже дамчыткан» —ындыг улуг эге-биле «аль-Ахрам» солун планеталар аразының совет космос корабльдериниң Венераның кырынга четкен дугайын дыңнаткан. Солун ол эртем шинчилелдиң тодаргай чүүлдерин тайылбырлаан.

ТОКИО. (СЭТА). Планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» станцияларын Венераның атмосферазынче хары угда маажым кудуладып бадырганы япон парлалганың кичээнгейиниң төвүнде турар. «Венера-6-ның» ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулган дугайын солуннар тодаргай дыңнаткан. Кижи ийи эртем станциязын Венераже хары угда эң баштай чоруткан деп, «Иомиури» солун бижээн. Маажым кудулап бадыышкынның системазын совет эртемденнериниң хынамчалыг ажылдап кылганын «Венера-6-ның» ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулганын көргүскен деп, солун демдеглээн.

«Чаа шылгараңгай совет шенелдениң чугула ужур-дузазын демдеглевишаан, «Асахи» солунуң бижээни «Венера-5» биле «Венера-6» станцияларының ужудуушкуннары Совет Эвилелинде эртемниң хөгжүлдезиниң бедик деңнелин база катап бадыткаан».

ТУНИС. (СЭТА). Тунистиң парлалгазы болгаш радиозу «Венера-6» автоматтыг станциязының ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулган дугайын дыңнадып, станцияның планетаже дөрт ай ажыг үеде ужудуушкуну чорып турда ооң иштинде тургускан аппаратураның ылдык чокка ажылдааның болгаш «Венера-5» биле «Венера-6» ийи совет автоматтыг станцияның Венераның ийи янзы-бүрү районнарынга атмосферазын барык хары угда эң баштай шинчилээнин демдеглээн.

«Венера-6» В. И. Лениниң барельеф чуруун Венераның кырында чедирген» — ындыг эге-биле «Пресс» солун совет эртемниң чаа онза чедиишкининиң дугайын дыңнаткан.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилияның төп солуннары, чурттуң радиозу болгаш телестанциялары совет космос корабльдериниң Венераже ужудуушкунунун дугайында дыңнадыгларга улуг кичээнгейни салган.

«Диарио де Нотисиас» солунуң бижээни: «Совет Эвилели база бир аажок улуг эрес-маадырлыг чорукту кылган: ооң Венераже салып үндүрген корабли 130 хонукта үргүлчүлеп келгени 350 километр орукту эрткен соонда доораан-на ол талыгыр ырак планетаже маажым кудулап бадыышкынны боттандырган».

ДЕЛИ. (СЭТА). Делиниң бүгү солуннары планеталар аразының «Венера-5» станциязының Венераның атмосферазынче маажым кудулап баткан дугайында дыңнадыгларны бирги арыннарынга парлаан» «Венера-5» В. И. Лениниң барельеф чуруун болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин чураан вымпелдерни планетага чедиргенин парлалга демдеглээн. Планеталар аразының «Венера-5» станциязының дамчыткан информациязы Венераны болгаш бүгү хүн системазын шинчилээринге аажок улуг ужур-дузалыг болур, ол тывызыксыг планетаның билдинмес хөй айтырыгларынга харыыны бээр» деп, «Пэтриот» солун демдеглээн.

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Планеталар аразының станцияларының ужудуушкунунуң доозулганы-биле холбаштыр «Скынтейя» солунунуң бижээни болза, «Венера-5» биле планеталар аразының «Венера-6» станцияларының ужудуушкуннары күүсеткен сорулгаларының ылаптызының, Черже дамчыткан эртем материалдарының чугулазының талазы-биле алырга, совет эртемниң болгаш техниканың чаа улуг чедиишкинин демдеглеп, октаргайның чажыдынче кижиниң ханылап кирерингe орукту улам калбартып турар.

«Венера-6» станцияның ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулганын, В. И. Лениниң барельеф чуруун болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин чураан вымпелдерни Венерада чедиргенин солуннар онаалап демдеглээн. «Венера-6-ның» планетаның кырында чеде бергенин бижээш, «Муцка» солунуң демдеглээни болза, планеталар аразының ийи станцияларының иштинде тургускан системалар болгаш эртем дерии бүгү ужудуушкунуң дургузунда ылдык чокка ажылдаан.

«Ромыния либерэ» солун «Венера-5-тиң» атмосфераже кудулап баткан черинден 300 километр хире ырак черде атмосфераже «Венера-6-ның» кудулап батканынче номчукчуларның кичээнгейин салган.

БУДАПЕШТ. (СЭТА). «Эртем талазы-биле улуг чедиишкин», «Венераның чажыттары илерээтинип турар», «Космосту шинчилээринде чаа шылгараңгай чедиишкиннер» —венгр солуннар совет космос станцияларының Венераның кырынче чымчак кудулап бадыышкынын шак ынчаар характерлеп бижээн.

«Мадьяр хирлап» солунуң эртем талазы-биле тайылбырынга бижээни болза, автоматтыг станцияларның чаңгыс аай сорулгаларны херек кырында хары угда күүсеткени космосту шинчилээринде чаа үе-чаданы ажыдып турар. Ол-ла чаңгыс үеде алдынган медээлерге үндезилээш Венера планетаның кырында туруп турар байдалдарның дугайында үнелеп четпес информация ам бисте бар болуп турар.

«Венера-5» биле «Венера-6» станцияларның чедиишкинниг ужудуушкунун техника талазы-биле ап көөрге, совет космос техниказының, хамыктың мурнунда башкарылга техниказының чайыннанчак чедиишкини болур деп, «Непсава» солун бижээн.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ийи совет автоматтыг станция Венерада чеде берген болгаш эртем талазы-биле чугула медээлерни ооң атмосферазындан радио-биле Черже дамчыткан дугайында медээ Электрохарылзааның делегей эвилелиниң административтиг чөвүлелиниң Женевада эртип турар сессиязының киржикчилериниң соксаал чок сонуургалын болдурган.

Радио ол чугула медээни дамчыткан соонда дораан-на административтиг чөвүлелдиң чиңгине секретары М. Мили эртем талазы-биле ол чугула чедиишкиниң дугайын чарлаары-биле хуралды чапсарлаткан. Административтиг чөвүлелдиң болгаш ооң удуртулгазының өмүнээзинден М. Мили космос радиохарылзаазын хөгжүдер херекке чаа улуг салыышкыны дээш чөвүлелдиң сессиязында совет төлээлерге байыр чедирген.

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Планеталар аразының «Венера-6» автоматтыг станциязының Венера планетаның атмосферазынче маажым кудулап баткан дугайында СЭТА-ның дыңнадыын швед телеграф бюрозу чугула медээ кылдыр тараткан.

Эртем талазы-биле ол шылгараңгай шенелдениң дугайын дыңнатпышаан, телеграф бюрозу талыгыр ырак планетаның дугайында эртем талазы-биле үнелиг медээлерни чедиишкинниг салып бадыырыышкын үезинде алганын айыткан.

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың солуннары «Венера-5» биле «Венера-6» совет космос станцияларының Венераның атмосферазынче чедиишкинниг кирген болгаш ооң кырынга чымчак хонупкан дугайында дыңнадыгларны бирги арыннарынга парлаан.

Байырлалдыг ёзулал

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Красиковтуң дамчытканы болза:

ССРЭ-ниң Францияда элчини В. А. Зорин француз болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнүң талазы-биле 909 документини Парижте Морис Торез аттыг институтка дамчыдып берген. ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң, Революцияның төп музейиниң, Күрүнениң төөгү музейиниң болгаш марксизм-ленинизм институдунуң даасканын ёзугаар В. А. Зорин ол документилерни Морис Торез аттыг институттуң директору В. Жоаннеске тудускан.

Моон-биле холбаштыр Морис Торез аттыг институтка болган байырлалдыг ёзулалга Францияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары, ооң иштинде ФКП-ның Чиңгине секретары Вальдек Роше, а ол ышкаш хөй-нитиниң көскү хөй ажылдакчылары, Францияның ажылчын шимчээшкининиң хоочун кижилери, Парижтиң эртем ажылдакчыларының төлээлекчилери олурушкан.

Морис Торез аттыг институтка дамчыдып берген документилерде В. И. Лениниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан документилер хөй бар. В. И. Ленин Парижке 1908 чылдан 1912 чылга чедир чурттап турган деп чүве билдингир болгай. Карл Маркс биле суралгыг француз социалист Поль Лафаргтың аразынга харылзажып турган чагааларыры, париж коммуназының чамдык архив материалдары болгаш өске-даа документилер ында база бар.

Совет организацияларның белээн хүлээп албышаан, Морис Торез аттыг институттуң директору В. Жоаннес чогум-на харын бо ёзулал В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга белеткел лозуңу-биле эртер ужурлуг чылды институтка ажытканынга күзелиниң онза хандыын илергейлээн.

«Улуг Ленин ооң-биле кады француз-совет найыралдың инициатору болгаш демдээ болуп турар, ынчангаш ооң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн бүгү ажылчы чоннар болгаш бүгү делегейде дептилгениң талалакчылары-биле кады демдеглээр бис. Францияның Коммунистиг партиязының амгы программазы В. И. Лениниң өөредип чорааның ёзугаар улус масаларының эрге-ажыын барымдаалаан ленинчи, революстуг программа болуп турар. Ленинчи кол бодалдарның ёзузунга шынчы чорукту камгалавышаан, кажан-бир шагда бистиң улузувус бодунуң хүндүлээчел чоруун көргүскен болгаш француузтарның кезээде улуг өңнүү болу берген кижиниң тураскаалынга эң эки ёзулалды кылып шыдаар бис дээрзинге бүзүрелдиг бис» деп, В. Жоаннес демдеглээн.

ФКП ТК-ның пленуму

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ФКП ТК-ның ында болуп турар пленумунга ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Херта Куусинен илеткел кылган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында ФКП-ның туружу билдингир дээрзин Х. Куусинен медеглээн. 1967 чылдың эгезинде-ле Төп Комитет делегейниң коммунистиг шимчээшкининде байдалдың болгаш сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалажып көрүп, чаа делегей Чөвүлел хуралын чыылдырары ажыктыг дээрзин демдеглээн шиитпирни хүлээп алган деп, Х. Куусинен чугаалаан. Финляндияның Коммунистиг партиязы делегей Чөвүлел хуралын чыылдырары эргежок чугула деп санап турар болгаш ооң ажылынга киржир.

Х. Куусинен Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында айтырыгта Финляндияның чазааның инициативазынга база доктаап, ФКП бо инициативаны эргежок чугула болгаш чогуур өйүнде кылган базым кылдыр көрүп турар деп демдеглээн.

САН 3.290 ЧЕТКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Май 17-де Вьетнам Улус армиязының зенит кезектери Куангбинь можунуң агаарынга бир америк самолёттү дүжүр аткан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 3.290 четкен.

Кады кылыр өөредилге

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Национал камгалал министерствозунуң парлалга килдизиниң төлээлекчизиниң дыңнадыын ЧТК агентилел дамчыткан. Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның армияларының ниити хемчеглериниң планын ёзугаар Чехословак улус армиязының болгаш Совет Армияның штабтарының болгаш шериглериниң киржилгези-биле команда-штабтар өөредилгези бо чылдың май 19-тан 26-га чедир Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринге эртер дээрзин ол дыңнадыгда чугаалаан.

ЧССР-ниң национал камгалал министриниң оралакчызы генерал-лейтенант Александр Муха өөредилгени командалаар.

Кандидаттың чедиишкини

ПАРИЖ. (СЭТА). Моншапен хоорай чөвүлелинге (Сона биле Луара департамент) болган чамдык-кезик соңгулдага Францияның Коммунистиг партиязының кандидады Десерле СФИО-нуң болгаш каттышкан социалистиг партиязының кандидаттарын ашкан бүзүрелдиг тиилелгени чедип алган. Бадылаашкынның ийиги ээлчээнде бадылаашкынга киришкен 2194 кижиниң 1137 кижи коммунист кандидат дээш бадылаашкынын берген.

Харылзаалыг болур

БАНГИ. (СЭТА). Чад Республика биле Корей Улус-Демократтыг Республика дипломаттыг харылзааларны тургузарын болгаш элчиннер дужаалдыг дипломаттыг төлээлекчилерни солужарын шиитпирлээн. Ол болза ийи чурттуң аразында туруп турар найыралчы харылзааларның хөгжүлдезинге чугула үе-чада болур деп, Форт-Ламиде үнүп турар «Инфочад» дээр информастыг бюллетень дыңнаткан.

КУДР-ниң чаагай күзелдиң төлээлериниң Чадтың найысылалынга чораан үезинде болган чугаалажыышкыннарга дипломаттыг харылзааларны тургузаар дугайында айтырыг шиитпирлеттинген. КУДР-ниң төлээлерин Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле комитеттиң даргазы Ким Ген Рен баштап чораан.

Кения республиканың найысылалы—Найробини Африка диптиң эң-не чараш хоорайларының бирээзи деп дүрүм ёзугаар адап турар. Даглыг черниң чаагай агаар-бойдузу, география болгаш транспорт талазы-биле ооң таарымчалыг черде турары Найробини Кенияның чүгле административтиг төвү эвес, харын бүгү Чөөн Африканың кол хоорайы болдурган. Ында компанияларның болгаш банкыларның баштаар черлери, үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш фирмалар мөөңнеттинген, оларның ажылы Танзанияга, Угандыга, Замбияга база нептереп турар.

Кенияның парламентизиниң 70 метр суургазындан тырттырган бо чурукта найысылалдың кол кудумчузу—Харамбедир.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ШЫКТЫГ ЧЕМНЕРНИ ХӨЙНҮ БҮДҮРЕР

Мал ажылының продукциязынга бистиң хереглелдеривис дыка өзүп турар. Бүдүрүлгениң ындыг өзүлдезин колдуунда-ла малдың продуктулуун бедидериниң болгаш ооң баш санын улам ыңай көвүдедириниң күсели-биле чедип алыр ужурлуг. Ындыг болганда мал чемнери бүрүн четчир кылдыр белеткээн турары эргежок чугула.

Малга чиртир тарааны колхозтарның болгаш совхозтарның хөйнү бүдүрүп шыдаары-биле чергелештир, мал чем культураларның дүжүттүүн улам ыңай бедидери, сиген шөлдерин болгаш одарларны чурумчудары бирги чергениң ужур-дузалыг айтырыы болуп турар.

Тывада мал ажылы кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол адыры болуп турар. Мал ажылын интенсивтиг чорударының болгаш ооң продуктулуун бедидериниң шиитпирлиг чүүлү болза, малды долу үнелиг янзы-бүрү чемнер-биле бүрүн хандырары болур. Тывада малдарның чем рационунуң кол кезээ бөдүүн чемнер база силос болуп турар чүве төлээде, шыктыг чемнерни бүдүрерин көвүдедири эң чугула болуп турар.

Бөдүүн чемнер-биле холуштур дазыл-чемиштерни ажыглаар чорук малдарның кышкы чем рационун чайгы одарының оът-сигенинге чоок болдуруп турар.

Мал чеминге хереглээр дазыл-чемиштерден «Куузику» деп хайнак брюква эң-не перспективтиг болуп турар. Ол хайнак бодунуң укталып үнгени брюкваның база мал чеми капустаның үнелиг шынарын бодунда алган. Ооң дазыл-чемижи болгаш бүрүлери бедик чем шынарларлыг. Ону бүгү чүзүн малдар аажок күзелдиг чиир. Дазыл-чемижинде курган бүдүмел сигенниинге бодаарга, барык-ла 2—3 катап эвээш, ынчаарга ооң боду эки шиңгээттинер, белени-биле хайлы бээр. Ында азот чок экстрактылыг бүдүмелдерниң хайлыычалы 92—96 хуу чедип турар, ынчаарга өл сигенниң 69 хуу, а курган сигенниң—чүгле 53 хуу хайлыр болгай. Дазыл-чемиштер-биле малды чемгерерге, концентраттыг болгаш бөдүүн чемнерниң хайлыычалы, читтиңгири экижип турар. Хайнак брюкваның база бир эки шынары чүл дээр болза, ону кышкы үеде кадагалаарга, а ооң соонда чем хайындырар черге эргизерге, бодунуң эге-баштайгы шынарларын чидирбези болур.

«Куузику» деп хайнак брюква ийи чылда үнер үнүш. Амыдыралының баштайгы чылында 5—12 кг деңзилиг улуг дазыл-чемижи болгаш чер кырынга улуг дос сыптары үнүп келир. Амыдыралының ийиги чылында кыш ашкан дазыл-чемиштер үрезинни бээр. Биологтуг онзагай чүүлдерин ёзугаар алырга, «Куузикуну» Тывага чедиишкинниг өстүрүп болур. Ону тарыыры-биле дески шөлдү шилип алыр. Дески эвес черге тарыырга, үрезинни бир дески ханы кылдыр хөмери болгаш ону ажаарының бүгү ажылдарын чорудары берге болур. «Куузикуну» 25—30 см ханы аңдарган аңгыс черге тарыыр, а тарыыр кады ол хире хандыр аңдарар арганы бербес болза, хорзүн ханыладыр херексел-биле аңдарыышкынны кылыр. Хорзүннү ханы аңдарар чорук дазыл системазының эки тарап үнеринге, дазыл-чемиштерниң тыптырынга идиглиг болур.

Эрте чазын шөлдү 2—3 изей илиртээр, чажар мурнунда илиирлиг болгаш таптай бастырыкчылыг агрегат-биле культивациялаар. «Куузикунуң» үрезинин чазын эрте апрельдиң, төнчүзүнде болгаш майның эгезинде тарыыр. Ооң үрезининиң үнүп келген өзүмнери тур үениң 2—3 градус соогунга белен алыспас. Үрезинниң чажарының нормазы бир гага 1,5—2 кг болур. Үрезинни хөмериниң ханызы 12 см болур, одуругларның аразы 60 см. Үрезинни чашкан соонда кончуг дүрген, 5—6 хонгада-ла үнүп келир. Чаштырган соонда 3 хонук эрткенде, чер курттарынга удур, ДДТ деп хоран-биле азы гексахлоран-биле га черге 18—20 кг онаажыр кылдыр, доозуналдырар.

Кажан хайнак брюкваның сывы алырланып үнүп келгенде, тарамыктадыр болгаш бок үнүштерни чок кылыр дээш, одуруглар аайы-биле баштайгы илиртээшкинни чорудар херек. Ооң соонда ийи ёзулуг бүрүлер үнүп келгенде илиртевишаан, одуруглар аразының 2—3 удаа культивациязын чорудар. Ук хайнактың дазылдары болгаш бүрүзү күскү 8—9 градус соокка алыспас. Дазыл-чемиштиң ол бүгү шынарлары ону бүгү культураларның соонда ажаап алырының аргазын берип турар.

Дуржулга станциязының байдалдарынга «Куузикунуң» дазылының болгаш сывының дүжүдү 1967 чылда гадан 1228 центнер, 1968 чылда—444 центнер болган. Дазылының болгаш сывының дүжүдүнүң талазы-биле «Куузику» «Остерзундомский» деп турнепсти 1967 чылда гадан 135 центнерге, 1968 чылда 123 центнерге ашкан. Га черден «Куузикунуң» бээр чем единицазы 1462 центнер, а турнепстиң—1093 центнер болган. Чаңгыс центнер чемиш-дазылдарның бот-үнези 1967—1968 чылдарда мындыг болган:

	1967 ч. (рубль-биле)	1968 ч. (рубль-биле)
Остерзундомский деп турнепс	1—90	1—92
«Куузику» деп брюква	1—43	1—05

Дуржулга станциязының шөлдеринге «Куузикуну» 1966 чылдан бээр өстүре берген. А 1968 чылда ооң үрезинин алган. «Куузику» деп хайнак брюкваны шенеп көөрү-биле ооң үрезинин республиканың чамдык ажыл-агыйларынче чоруткан. Ону бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр чорук малды чулуктуг чемнер-биле хандырарының аргазын бээри чигзиниг чок.

Л. ЧЕРВОНЕВА,
Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының биче эртем ажылдакчызы.

Бонитировка дугайында чугаа

Тываның мурнуку талазында Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарының, «Тере-Хөл» колхозтуң, «Сүт-Хөл» совхозтуң 26 зоотехниктиниң семинар-хуралы Самагалдайга 4 хүн иштинде болуп эрткен. Баштайгы ийи хүн хой ажылының бонитировказының дугайында лекцияларны номчаан, дараазында ийи хүн зоотехниктер Тес-Хем районнуң тус-тус ажыл-агыйларынга баргаш, ында бонитировка ажылының байдалы-биле таныжкан.

Сибирьниң эртем-шинчилел институдунуң (Новосибирск) эртем ажылдакчызы эш В. Коротков аңаа «Чуртта уксаажыдылга ажылының байдалының дугайында» лекцияны номчаан. Республиканың уксаажыдылга станциязының зоотехниктери эштер Х. Чымба, К. Сырат олар Тывага бөдүүн дүктүг хой ажылын хөгжүдериниң перспективаларының, уксаажыдылга ажылының үндезиннериниң, бүдүрүкчү кошкарларның тус-тус бонитировказының дугайында лекцияларны кылган.

Семинарның түңнелинде санал-онал солчулгазы болган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

СОВХОЗТАРНЫ ЭРГЕЛЕП БАШКАРАРЫНДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Кодээ ажыл-агыйның айтырыгларының талазы-биле партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге эргелеп башкарарының арга-методтарын, күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарының, колхозтарда болгаш совхозтарда экономиктиг ажылдың деңнелин бедидериниң эргежок чугулазын демдеглээн. РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы совхозтарда бүдүрүлгени эргелеп башкарарының структуразын сайзыраңгайжыдарының аргаларын чугаалажып көрген. СЭТА-ның корреспондентизи К. Белов коллегияның шиитпирлериниң дугайын чугаалап бээрин РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. Г. Агибаловтан дилээн.

Россия Федерациязының колхозтарын болгаш совхозтарын ам чүгле тускай эртемниглер баштап турар деп, В. Г. Агибалов дыңнаткан. Сөөлгү чылдарның дургузунда оларның чогаадыкчы идепкейи иледе өскен, бүдүрүлгени организастаарынга болгаш эргелеп башкарарынга оларның ролю база харыысалгазы бедээн. Ам ажыл-агый бүрүзүнде ортумаа-биле тускай эртемниг 12 кижи ажылдап турар, а РСФСР-де оларның ниити саны — 277 муң кижи.

Кодээ ажыл-агыйның амгы бүдүрүлгелери эргелеп башкарарының структуразын доктаамал сайзыраңгайжыдарын негеп турар. Моон мурнунда улуг эвес ажыл-агыйларга удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер бүдүрүлгениң технологиязын, ону организастаарын, хандырылганы, продукция сайгарылгазын хары угда күүседип турган болза, улуг колхозтарның болгаш совхозтарның байдалдарында чаңгыс удуртукчу ындыг холушкак хүлээлгени күүседири ажыктыг чүвени бербейн турар.

1967 чылда шенелде чурумун ёзугаар бүдүрүлгени эргелеп башкарарының чаа структуразын боттандырарын Владимир областың «Тургеневский» биле «Петушинский» совхозтарынга чопшээрээн.

«Тургеневский» совхозта кодээ ажыл-агыйның ажыктыг черлери 14 муң гектар, мыйыстыг бода мал дөрт муң баш. Ында 8 салбырлар, 15 трактор-хову бригадалары бар.

Ажыл-агый сүт, эът болгаш картофель бүдүрер кылдыр специализастаттынган. 1968 чылда 4,5 муң тонна сүттү, 480 тонна эътти болгаш 12 муң тонна картофельди алган. Дузалал бүдүрүлгелер — тууйбу, коранкка бүдүрери болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдер база элээн хөгжүй берген.

1967 чылда «Тургеневский» совхозка ажыл-агыйны эргелеп башкарарын адырлар принциниң аайы-биле өскерткен. Агрономия, зоотехния, ветеринария, план-экономиктиг болгаш инженер албанының ажылдарын сайзыраңгайжыткан, Хандырылганың болгаш сайгарылганың, коммунал-амыдырал хандырылганың чаа албаннарын, диспетчер албанын тургускан. Эргелеп башкарарының структуразын эде тургузар үезинде чаа албан-дужаалдарны немээн — совхоз директорунуң оралакчызын, хандырылга болгаш сайгарылга талазы-биле улуг бараан эртемденин, диспетчер албанының тускай эртемниң кижизин тургускан. Совхоз директору бүдүрүлге салбырларын болгаш диспетчер албаның шуут удуртур, а ооң оралакчызы коммунал-хандырылга килдизин удуртур.

Ооң түңнелинде эргелел аппарадының, ылангыя тускай эртемниглерниң ажыл-чорудулгазының характери үндезини-биле өскерилген. Ам агрономнар, зоотехниктер, мал эмчилери, инженерлер ажыл-шагының 90 ажыг хуузун бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгаларын ажылдап кылыр, сайзыраңгайжыдар болгаш организастаарынга, техниканы болгаш капитал салыышкыннарын чөп ажыглаарынга, хову болган мал ажылын күш-ажылдың эртемге үндезилээш организастаарын нептередиринге ажыглап турар болган, ооң мурнунда олар боттарының шуут хүлээлгезинге хамаарышпас, медээ чыыр, бижик даңзы кылыр, хандырылга херээн, продукцияны сайгарарын болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерни күүседиринге хөй шак-үени чарыгдап турган.

Черни чөп ажыглаар дээш агрономнарның, а кодээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрер талазы-биле бүгү бүдүрүлге чорудулгаларын организастаар дээш салбырлар эргелекчилериниң, бригадирлерниң болгаш ажылчыннарның харыысалгазы бедээн. Зоотехниктер сүт фермаларынга күш-ажылды эртемге үндезилээш организастаарынга үе-шактың хөй кезиин ажыглап турар.

Амыдырал хандырылганың ачы дуза көргүзер черлерин тургускан чорук амыдырал-хандырылганың хөй айтырыгларын шиитпирлээринден хосталыр арганы совхоз директорунга, салбырларның, бригадаларның болгаш фермаларның удуртукчуларынга берген.

«Тургеневский» совхозта тускай эртемниглерниң хүлээлгезин тодаргай айыткан. ажыл шагын чурумчуткан, күш-ажылдың ажыктыын болгаш дааскан ажыл-херек дээш тускай эртемниглерниң харыысалгазын бедиткен. Бо бүгү совхозтуң экономиктиг ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг салдарны чедирген. Продукция сайгарылгазын организастаарын экижиткениниң күсели-биле 1967 чылда ажыл-агый 42 муң рубль арыг орулганы немей алган.

1966 чылдыы-биле деңнээрге, 1968 чылда тараа бүдүрери 33 хуу, картофель — 67 хуу, сүт — 10 хуу болгаш эът — 7 хуу көвүдээн. Ол үениң дургузунда ажылдап турганнарның чылда ортумак саны 7 хуу эвээжээн. Ажылдап турар кижи бүрүзүнүң ажыл төлевири ортумаа-биле 42 хуу өскен. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ам «Тургеневский» совхоз бүгү бүдүрүлге болгаш экономиктиг көргүзүглер талазы-биле районда кол черни ээлеп турар.

Владимир областың совхозтарында бүдүрүлгени эргелеп башкарарының чаа структуразын бүгү совхозтар чаңгыс аай үлегер-майык кылдыр көрүп болбас деп чүве билдингир болбайн аан. Чаа структураны улам ыңай сайзыраңгайжыдарын негеп турар. Канчаарга-даа бүдүрүлгени эргелеп башкарарын организастаарының шын принциптери ол структурада салдынган. Ындыг принциптер чокта түңнелдер чамдыкта чедип алдынмайн баарын практика көргүзүп турар.

Түңнелинде В. Г. Агибаловтуң чугаалааны: Бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдарынга кичээнгейни мөөңнээрин автономнуг республикаларның кодээ ажыл-агый министерстволарынга, кодээ ажыл-агыйның область болгаш край эргелелдеринге, специализастаан совхозтарның трестеринге болгаш район бүдүрүлге эргелелдеринге коллегия сүмелээн. Владимир совхозтарының эки талалыг дуржулгазын ажыглавышаан, Москва, Свердловск, Омск болгаш Томск областарның чамдык ажыл-агыйлары тодаргай чедиишкиннерни чедип алган.

Ленинчи юбилейге уткуштур

«ЛЕНИННИҢ БИБЛИОТЕКАЖЫГАЖЫ»

ЕРЕВАН. Күрүнениң «Айастан» дээр ном үндүрер чери Ильичиниң алды ажылын парлап үндүрген. Ол ажылдарны «Ленинниң библиотекажыгажы» деп бөлүк кылдыр хары угда үндүрген. Ол ажылдарда «Пролетаржы революцияның шериг программазы», «Европаның Каттышкан Штаттарының лозуңунуң дугайы», «Күрүне болгаш революция» база өске-даа чогаалдар бар. «Күрүне болгаш революция» деп чогаалды армян дылга он катап үндүрген.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Владимир Ильичиниң чогаалдарын үш миллион ажыг ниити тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

ЛЕНИНЧИ КИНО ЛЕКТОРИЙЛЕР

МИНСК. Ында 73 ленинчи кино лекторийлерни тургускан, оларга беседаларны, лекцияларны организастап, Ильич дугайында фильмнерни үндүрүп турар. Ленинге ужуражыр аас-кежиктиг болган хоочун большевиктер дыңнакчыларга сактыышкыннарын чугаалап турар.

Белоруссияның хөй бүдүрүлгелеринде, колхозтарында болгаш совхозтарында аныяктар лекторийлери ажылдап турар. Лекторийлерни школаларда, училищелерде болгаш техникумнарда база организастаан, ында ленинчи номчулгаларны чорудуп турар. Ильичиниң амыдыралының болгаш революстуг ажыл-чорудулгазының дугайында делгииирлерни организастаан, ооң чогаалдарының делгелгезин база ажыткан, баштыңчының дугайында кино фильмнерни көргүзүп турар.

Гомель, Барановичи, Слоним болгаш өске-даа хоорайларның аныяктар коллективтеринде «В. И. Ленин болгаш музыка» деп тематиктиг кежээлер-концерттерни эрттирип турар.

ИЛЬИЧИНИҢ НОМНАЛЫН ӨӨРЕНИП ТУРАР

ЧАРДЖОУ. Партия-совет активиниң чыл хуусаалыг ленинчи школазында кичээлдер «В. И. Ленин — марксизмниң улуг теоретиги» деп лекцияны номчууру-биле эгелээн. Ук школа партия хооркомунуң чанында ажылдап турар.

Школаның баштайгы кичээлинге 500 хире кижи— партия эге организацияларының секретарьлары, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары, активчилер олурушкан.

Чыл дургузунда дыңнакчыларга Ленинчи национал политиканың принциптериниң тиилелгезиниң дугайында, коммунистиг тургузуушкунга Ильичиниң чагыгларын боттандырып турар дугайында лекцияларны номчуур.

ТУРАСКААЛДЫГ ЧЕРЛЕР-БИЛЕ

ЧЕБОКСАРЫ. Волганың «Николай Гастелло» теплоходу баштайгы чоруушкунунче үнүпкен, ында ажылчын аңгының үш салгалдарының төлээлекчилери, хоочун большевиктер чоруп турар. Чувашияның туризм талазы-биле чөвүлели болгаш аян-чоруктарның түс черде бюрозу Казаньда болгаш Ульяновскиде ленинчи черлер-биле солун походту организастаан. Чебоксарыда хөй-ниитиниң эгелээшкинин ёзугаар тургусканы В. И. Ленинниң музей чөвүлелиниң кежигүннери Ильичиниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан черлерге. Симбирсктиниң шаандагы башкы школазынга баар, ол школаны суралгыг чуваш чырыдыкчы И. Я. Яковлев И. Н. Ульяновтуң идепкейлиг деткимчези-биле тургускан.

(СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ).

СОВЕТ ВЫМПЕЛДЕР ВЕНЕРАДА

1969 чылдың май 16-да планеталар аразының «Венера-5» совет автоматтыг станциязы Венера планетада чеде берген. Космоска ийиги дүргедиишкин-биле планетаның атмосферазынче кирген станциядан салып бадырар аппарат-эртем лабораториязы башкаланган. Венераның атмосферазынга аэродинамиктиг оожумнадышкын соонда парашют системазын автоматтыг ажылдаткан, ук система аппараттың атмосфераже маажым кудулаашкынын хандырган. Кудулап бадыышкын үезинде эртемниң янзы-бүрү аппаратуразының дузазы-биле планетаның атмосферазының делгереңгей эртем шинчилелдерин чоруткан — ооң базыышкынын, температуразын, химиктиг составын хемчээген. Эртем медээлерин радиотелеметриктиг системаларнын дузазы-биле черже соксаал чокка дамчыдып турган. Шинчилелдерниң комплексиглиг күүсеткеш, салып бадырар аппарат Совет Эвилелиниң Күрүне сүлдезин чураан үпкү вымпелди Венерага чедирген. Бо ужудуушкун болза, Совет космонавтиканың улуг чедиишкини болур.

Совет Эвилелинде хүн системазының планеталарын шинчилээрин космоска шинчилелдерниң ниити программазынга дүүштүр боттандырып, удаа-дараалаштыр план ёзугаар чорудуп турар. Бо шинчилелдерни планеталар аразының «Венера-1» автоматтыг станцияның ужудуушкуну-биле эгелээн. Ук станцияны 1961 чылдың февраль 12-де салып үндүрген болгаш хүн системазының планетазынче чоруткан баштайгы шинчилел аппарады болган. Венера, Марс планеталарны болгаш талыгыр ырак планеталар аразының делгемин шинчилээр сорулга-биле планеталар аразының сес космос рейстерин бо үеге чедир Совет Эвилелинге боттандырган.

Ол рейстерге эртемниң делгереңгей шинчилелдерин чоруткан ужудуушкунну башкарар талазы-биле динамиктиг операциялар кылдынып турган, станцияларның иштинде янзы-бүрү системаларның болгаш аппаратураның ажылдаарын хынап көөрүн боттандырган. Планеталар аразынга ээлээн каш айларда үргүлчүлээр рейстер станцияның иштинде тургускан аппаратураның идегелдиг болурунга онза бедик негелделерни салып турар. Ындыг ужудуушкуннарның онзагай чүүлү болза, салып үндүрүүшкүннүң аэродинамиктиг үелери-биле тодараттынып турар шыңгыы доктааттынган үе-шакта оларның боттанып турарында болуп турар. Ол үелер Черниң болгаш шинчилеттинип турар планетаның таарышкан туружу-биле тодараттынып турар болгаш Венераже ужудуушкун кылган таварылгада 19,5 айга ден.

Ындыг салып үндүрүүшкүннүң аэродинамиктиг байдалдары-биле таарышкан хаая болдунуп болуру космос кавызының делгеминде боттандырып турар ол доктаамал эртем шинчилелдерин чорудар арганы бербейн турар. Канчаарга-даа ындыг ужудуушкун бүрүзү эртем-даа база техника-даа талазы-биле аажок улуг үнелиг болуп турар. Ооң ужурунда планеталар аразының шинчилелдериниң түңнелдерин бүгү делегейниң эртемденнериниң четтикпейн манап турары билдингир-дир. Бо айыткан чүүлдер «тывызыктар планетазы»— Венерага дыка улуг хире-чергези-биле хамаржып турар. Черге чоок, ооң-биле аажок дөмей, харын-даа оларны ийистер дээр хирезинде-ле ук планета хүн системазының бүгү планеталарындан (эң талыгырларындан аңгыда) шинчилелдерни чорударынга эң-не чедингир эвес болган. Планетада доктаамал турар тырың булуттарның кылын кады харын-даа амгы үениң эң болбаазын оптиктиг херекселдерин ажыглаанда безин ооң кырын хайгаараарынга ажып эрттинмес берге чүүл болуп турар.

Чер атмосферазындан дашкаар талыгыр ыракты хайгаараар спектрометрлер, радиологтуг болгаш радиоастрономиктиг херекселдер ышкаш, шинчилелдерниң ындыг күчүлүг херекселдери ам эртемниң эргезинде бар болган. Бо үеде эртемденнерниң ажыглаан чаа арга-методтары болгаш принциптери Венераны шинчилээр үезинде булут моондактарны ажып эртер арганы хөйүнде берген. Ол шинчилелдер дыка хөй чүвени берген болгаш чижээ, Венера черге уткуштур углаалыышкын-биле дескинип турар дугайында медээлерни алыр арганы берген.

Шинчилелдиң чаа херекселиниң — космос аппараттарының тургустунганы-биле планеталар аразының делгемин болгаш планеталарны шуут шинчилээр үе эгелээн. Венераның автоматтыг өөр «шинчилекчилери» ам безин алды станция болуп турар.

Планеталарны шинчилээриниң совет программазының эчис сорулгаже чүткүлдүү, ооң удаа-дараалашкаа Венераның чижээнден дыка тодаргай көстүп турар. «Венера-1» станция планетаның районунга чедир ужуткаш, эртем талазы-биле бодунуң хүлээлгезин күүсеткен. Ужудуушкун үезинде эртем шинчилелдерин чоруткан, техниктиг системаларның ажылдаарын хынап көрген. Ооң дараазында 1965 чылдың ноябрь 12 болгаш 16-да «Венера-2» болгаш «Венера-3» станцияларны салып үндүргени эң нарын сорулганы шиитпирлээн. Ол болза, бирээде, планеталар аразының ийи станцияларын эжешкилер кылдыр салып үндүрерин эң баштай шенеп көргени болган. Олар ужудуушкуннуң оруунга шинчилелдерни хары угда чоруткан. Ийиде, «Венера-3» станцияның ужудуушкунунуң үезинде космонавтиканың принципиалдыг сорулгазын эң баштай шиитпирлээн—Черден — Венераже орукту ужудуп эртерин боттандырган. «Венера-3» станция ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин чураан вымпелди планетага чедирген.

Планеталар аразының совет «Венера-4» автоматтыг станциязының ужудуушкуну Венераны шинчилээринге чаа чугула үе-чада болган. 1967 чылдың октябрь 18 хүнүнде, кажан станция эртем шинчилелдерин шуут чорутпушаан, планетага четкенин болгаш ооң атмосферазынче маажым кудулап бадарын боттандырганы Венераны шинчилээриниң хөй чүс чылдыг төөгүзүнде эргилделиг болгаш хөй чүүлдерни тодарадып турар үе кылдыр санап болур эргелиг. Совет Эвилелиниң чоруткан төлээзи—планеталар аразының станциязында тургускан эртем приборларының Венераның атмосферазы-биле шуут харылзаазы, шинчилелдерни шуут чоруткан болгаш алдынган түңнелдерни каш он-он миллион километр талыгыр ырактан Черже дамчыдып бергени — ол болза кижи бодалының ылаптыг тиилелгези, бистиң чуртувустуң бедик техниктиг деңнелиниң херечизи-дир. Чоруткан шинчилелдер планетаның атмосферазының кол физика-химиктиг характеристикаларын илередир болгаш ооң моделин тургузар арганы берген.

1969 чылдың январь 5 болгаш 10-да салып үндүргени планеталар аразының «Венера-5» болгаш «Венера-6» ийи космос станцияларының амгы ужудуушкуну база-ла Венераны шинчилээр программазын боттандырарын үргүлчүлээри болуп турар. Эртемде үргүлчү болгулаары ышкаш, бир сорулганы шиитпирлээри чаа-чаа арын айтырыгларны хүннүң айтырыглары кылдыр тургузуп турар. Ооң ужурунда планетаның атмосферазының дугайында чаа медээлерни алыр, мооң мурнунда хемчээттинген характеристикаларны ылавылап тодарадыр сорулга-биле, «Венера-4» станцияның эгелээни планетаны шинчилээрин үргүлчүлээн бо ужудуушкуннарны боттандырган. Ийи станцияның иштинде тургускан эртем болгаш хемчээкчи аппаратураның составын калбарткан. Планеталар аразының делгеминде ужудуушкуннарның оруктарынга чоруткан шинчилелдер бо үеде, кажан Хүннүң идепкейи дам барганы нелереттинип турар үеде эртемге улуг ужурдузалыг болуп турар.

Ийи станцияларга шуут чоруткан эртем шинчилелдериниң хары угдаазы чугула принципиалдыг фактор болуп турар. Эртем шинчилелиниң ындыг хевирин тургусканы бот-боттарынга таарыштынып алыр арганы ол станцияларга берип турар. «Венера-5» станция Венераның атмосферазынче маажым кудулап бадыышкынны боттандырып, атмосфераның характеристикаларын комплекстиг шинчилелдерин чорутпушаан, бодунуң эртем талазы-биле хүлээлгезин күүсеткен. 1967 чылдың май 17-де планеталар аразының совет «Венера-6» автоматтыг станциязы Чер—Венера аразының оруунга хөй айда ужудуушкунун база чедиишкинниг доосхан. Станция Венераның атмосферазынче маажым кудулап баткан. «Венера-6» Владимир Ильич Ленинниң болгаш Совет Эвилелиниң Күрүне сүлдезин чураан вымпелдерни Венерага чедирген.

Инженер А. КАРИЦКИЙ
(СЭТА).

СОЛУН КОНЦЕРТ

Эрткен бир субботада Шуйта чеде бергеш, чоннуң амыдырал чуртталгазы-биле таныжып, улуг, биче кижилер-биле сеткил хандыр хөөрежип чорааш, кежээкиниң чеди шакта клубка В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскааткан кварталдар аразының каттышкан улуг концерти болурун билип алдым.

Чеди шакка үжен минута четпейн турда клубка чедип келдим. Улус шагда-ла зал долдур олурупкан, концерттиң эгелээрин манап орар мындыг болду. Олут чок. Ам канчаар, ында бут кырында турган хөй кижи аразынче чыскаалдыр туруп алгаш, чыылган чонну долгандыр көргүледим. Хамык-ла даргалар, башкылар, эмчилер дээш, уруг-дарыын туткан, байырлалдыы-биле кеттингилеңкен, кырганнар-даа, аныяктар-даа — дооза-ла таныырым арыннар. Шырайларында өөрүшкү, омак-хөг чайнаан күш-ажылдың ол кижилеринге чоргаарланып, оларның уран чүүлге ынаан, организастызын магадап турдум.

Көжеге ажыттынган. Сценада сүүр-сүүр бөрттерлиг, чидиг кызыл торгу тыва тоннар кеткилээн, арыннарында өөрүшкү кыптыккан, колхозтуң хоочун үндезилекчилеринден эгелээш, өөреникчи уругларга чедир, хөй кижи долдур турупкан.

Хоочун пропагандист, «Мурнакчы» колхозтуң даргазы Хертек Чүдекеевич Кудурукпай көрүкчүлерге чүректиң ханызындан уран чүүлдүң чалбыыштыг изиг байырын чедирип, концертти эгелээрин чарлаптарга, дыңмыттыг адыш часкаашкыны зал иштин дола берди. Хертек Чүдекеевич концертти билдилиг башкарып, уран арга-биле чарап, ээлдек чарлап тургаш, көрүкчүлерниң хүндүткелин чаалап алганын баш бурунгаар демдеглеп каары өөрүнчүг.

Концерт бот-тывынгыр композитор Салчак Тойлунуң тургусканы «Ленин бистиң-биле» деп литературлуг монтаж-биле болгаш «Ленинни дыңнаңар» деп ниити ыры-биле эгелээн. Алдан хире киржикчилиг, айлаң куш дег ыраажыларның, өл хаак дег ээлгир чүстүг танцычыларның, уран чечен номчукчуларның солун концерти ийи шак иштинде үргүлчүлээн. В. И. Ленин дугайында янзы-бүрү ырлар, шүлүктер чечен чүүлдер куттулуп турду. Оларның аразында түс черниң аныяк авторларның ырлары болгаш шүлүктери база хөй болган. Чугаа халас барбазын дээш каш чижектен көргүзүп көрейн.

Кара-Сал Өшкү-Саарның «Ленин» деп, бодунуң чогаатканы шүлүүн автор чугаалаарга, көрүкчүлер ону дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле үдээн. Аныяк композитор Борис Чамбыттың «Бай-Тайга» болгаш «Чодураа» деп ырларын Кызыл-оол, Сарыг-оол Домбаштай алышкылар эки күүсеткеннер. Шуй ортумак школазының директору Саая Майнактың «Манап чор мен» болгаш Салчак Молдурганың «Сени черле тыпкай мен аан» деп ырларын бөлүк суггатчы оолдарның ырлап күүсеткени солун болган. Кадарчы Салчак Масканың «Даржай Мөгени» девип тургаш шүлүктээнин болгаш ооң өөнүң ишти Тыртык Масканың хомустаарын көрүкчүлер онза сонуургаан.

Көк баштыг артистерниң номерлери онзагай черни ээлеп, кижилерни улам-на хей-аът киирип, чедиишкиннерни концерттиң киржикчилеринге эккеп турган. Чижээ: колхоз даргазы Кудурукпайның «Чараш каракты» ырлааны көрүкчүлерниң сонуургазын хаара туткан. Колхозтуң хоочун үндезилекчилери: Хертек Адыгбай, Хомушку Сондаш, Кара-Сал Чагыр олар «Дөгээ баарын» ырлаарга баянга Салчак Тойлу сорук-тут үдээн. Бо номерни көрүкчүлер аажок сонуургаан болгаш оларны сценаже катап-катап чалап турган. Дараазында хөй уругларның иези, пенсионер Салчак Болат угбай «Бай-Тайга», «Казылганныг кара хая», болгаш «Теве хая» деп улустуң ырыларын ырлап күүседирге, зал иштинге адыш часкаашкыны дыңмиттелип турган. Ийи шак иштинде үргүлчүлээн улуг концерт В. В. Маяковскийниң «Владимир Ильич Ленин» деп шүлүглелинден алган үзүндү-биле төнген. Үзүндүнү Шуй ортумак школазының доозукчузу Тамара Тараачын-оол орус дыл кырынга улуг чедиишкин-биле номчуп күүсеткен.

Концерт төнген. Улустуң залдан чоруур хөңнү чок болду. «Дыка-ла солун болду», «Эр хейлер», «Ёзулуг артистер-дир ийин мооңар» дишкен сөстерни дыңнап ордум. Ийи-чаңгыс ойнакчылар сцена культуразын хажыдып тураа-даа, чамдык номерлер концерттиң тургузуундан ырай-даа берген болза, ниити-биле концерт шилип алган темазынга чагырткан болгаш солун-даа, соруктуг-даа болган. Төрел чонум уран талантызын көргеш, сеткил чүрээм өөрүп, оларга четтиргенимниң демдээ кылдыр мону бижип, бараалгаттым.

С. САРЫГ-ООЛ.
Эрги-Барлык школазының башкызы.

Бай-Тайга район.

ТЕРЕ-ХӨЛДҮҢ ЫРЛАРЫ

ИНТЕРВЬЮ

Күнгүртүгнүң Культура бажыңының коллективи мурнунда чылдарда Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдээзинге бирги черниң шаңналдарын каш удаа ап келген. Эрткен чылын бот-тывынгыр коллектив В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шиизин көдээ сценага тургускан. Тере-Хөлдүң уран талантылыгларының концерттерин Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары билир, олар анаа солун программалыг аалдап чораан.

Ырак тайганың көдээ артистери бо чылын база багай эвес ажылдаан. Мал кыштагладыышкынының, малдың чаш төлүн камгалап алырының үелеринде колхозчу артистер малчыннар ортузунга солун оюннарын көргүзүп келген. Ам үеде ук коллектив Кызылда аалдап келген, олар чаңгыс ёзугаар Улуг-Хем районнуң суурларынга концерт көргүзер. Ооң дараазында Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң көрүлдээзинге киржир.

Юбилейге уткуштур улуг базымның бо чылында уран талантылыг аңчылар, малчыннар, колхозчулар мурнуку чылдардагы аян-чоруун улам алгыдып, республиканың барык талаакы районнарынга аалдап чедер. Бо дугайын дончузу-биле чугаалап бээрин Культура бажыңының директору Маринов ЭРЕНЧИНДЕН бистиң корреспондентивис дилээн.

— Бистиң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи 18 шилиндек талантылыглардан тургустунган — деп, эш Эренчин эгелээн.— Оларның ажыл-мергежили өске кандыг-даа коллективтен ылгалышпас. Чүгле аңчылар арбын болуп чадавас. Дээре дээн күүседикчилерниң иштинде колхозтуң тудуг бригадазының шалыпчызы Эрексен Боранакты, пионер вожатыйы, хөгжүм херекселдериниң болгаш ырларның күүседикчизи Генадий Содунаны, хойжу, баштак ырлар күүседикчизи Кежик Сүрүңнү, мергежилдиг танцычы, танцы номерлериниң тургузукчузу Фаина Шири-Сапааны болгаш өскелерни-даа адап болур.

— Партияның болгаш чазактың ленинчи национал политиказының чечектелиишкининиң бир боттуг херечизи бо-дур. Силерниң артистериңер түгле эки ойнакчылар эвес, харын бүдүрүлгеде, культура амыдыралында эки киржилгелиг кижилер-дир. Концертиңерниң программазының дугайында каш сөстен чугаалап көрүңерем?

— Сан талазы-биле алырга, программада 25 номерни шилип киирген бис. Курлавырда белеткеп алганын чугаалаваска ындыг. Ооң иштинде 12 номерни бүгүдеге билдиңгир репертуардан алган, а 13 номерни колдуунда уран чүүл коллективиниң киржикчилери чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап кылган. Оларның иштинде «Тере-Хөлдүң чалгыглары» деп танцы көргүзүү бар. Бистиң концертивистиң ады база ынчаар адаттынар ужурлуг деп билир бис. Ооң аңгыда «Аңчы биле малчынның танцызын» солун кылдыр тургустунган, бети дизе бистиң суурнуң көрүкчүлери ону дыка сонуургаан чүве. Ниитизи-биле программаның кол ээзи Тываның эрткен үезин, төөгүнүң кол-кол демдектерин көргүскен композиция ээлээн. Ооң дериглерин, хеп-сыпын бүрүн сценажыдып кылган. Композицияның адын «Тываның эрткен үелери» деп адаан бис, ынчалза-даа ээзн чечекчиди адап база-ла болур.

— Концерттиң хөгжүм шимелдези кандыгыл?

— Культура бажыңында тускай оркестрни тургускан бис. Ооң составында гитара, баян, шаң, барабан, дүңгүр болгаш өске-даа херекселдер бар. Оон аңгыда концерттиң чырык шимелдезин, ылаңгыя өңнүг чырык-биле чырыдылгазын база таарыштыр кылган.

— Бо чайын бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң чоруур маршруду кандыг ирги?

— Кызыл хоорайга уран чүүл коллективтериниң көрүлдээзинге киржир мурнуу чарыында «Тиилелге» совхозка, Улуг-Хем районнуң суурларынга ойнаар планын тургускан бис. Улуг-хемчилер бистиң эки көрүкчүлеривис, Шагаан-Арыг хоорайга, Чодураа, Ийи-Тал, Ак-Туруг болгаш өске-даа суурларга чедер бис. Көрүлде соонда чаа орук 20 хонук уламчылаар, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының бүгү суурларын эргиир бис.

— Чаа оруктуң ээлери силерни сонуургал-биле уткуур дээрзинге чигзинмес бис. «Шынның» номчукчуларының өмүнээзинден көрүлдеге болгаш баар черлериңерге чедиишкиннерлиг болуруңарны күзедивис, өңнүктер.

ЧУРУКТА: оюн үезинде.

СПОРТ

Шилиндектер илереп турар

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң улустарының спортунуң национал хевирлериниң талазы-биле спартакиадазы бо чылдың июль айының эгезинде Кызылга болур. Ынчангаш Тыва АССР-ниң шилиндек командазының составынга кирер дээш белеткелдиң күштелгенинден мөгелерниң ужуражылгалары аажок чидиг, солун болуп эртип турар.

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурга Май байырлалында 32, Тиилелге хүнүнде 64 мөге хүрешкен. Аңаа колдуунда-ла аныяк мөгелер тергиидээн. Май 1-де тудугжу Александр Ортун-Назын шүүлген, комсомол ажылдакчызы Хирлиг-оол Хомушку үжүүрлешкен. 64 мөгениң хүрежинге Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң чылгычызы Саая Кызыл-оол шүүлген, республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи Хомушку Киров үжүүрлешкен.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОЙГУ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищези 1969—70 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

	Өөренир хуусаазы
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл

Училищеге 8 класс доосхан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс доосканнарны дашчылар, штукатурлар бөлүүнге хүлээп алыр. 7 класс доосканнар 8-ки классты доосканы, сес класс доосканының херечилелин алыр. Ийи чыл хуусаалыг өөренир кижилер тускай мергежили-биле кады ортумак школаны база доозар.

Училищеге өөренип кирерлерни халас чемгерер, ажылчын база дыштанып кедер хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип эрткен үезин ниити күш-ажыл стажынга киир санаар. Өөредилгени дооскан соонда чедип алган мергежилин ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищени кончуг эки өөренип доосканнарны ажыл стажы барымдаалавайн, техникумнарга, институттарга хүлээп ап болур. Сургуулдарнын техниктиг чогаадылгазын сайзырадыры-биле бөлгүмнер ажылдап турар.

Училищеде Культура бажыңы бар, ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери ажылдап турар (ырының, вокальдың, бал болгаш улустуң танцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүм инструменттериниң, баянистерниң).

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга концерттер көргүзер. Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, хаак, баскетбол секциялары ажылдап турар. Училищениң спортчулары хоорай, республика база край маргылдааларынга шаңналдыг черлерни ээлеп келген.

Училищеге өөренип кирер сургуулдар өөредилге херекселдерин шуптузун алгаш келир (кыдырааштар, шугум, демир-ужуктер, карандаштар, готовальня, спорт хеви (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга киирер билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

Школа дооскан дугайында херечилели, төрүттүнгениниң дугайында херечилел болгаш паспорт, шериг учедунга киир бижиттирер херечилели. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шинчилгезы. ВЛКСМ райкомундан чоруткан бижик, школаның характеристиказы, ада-иелерниң хүлээлгези, 3×4 хемчээлдиг дөрт чурук.

Училищениң адрези:

Кызыл хоорай, «Нефтебааза» деп автобус доктаар чер, телефон 21—09.

КИНО

МАЙ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Российаның рапсодиязы» 10.30, 12.30. «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги серияларлы) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 10, 12, 1.50, 3.40, 5.30, «Космостуң маадырларынга алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 7.30, «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дагжа-ла там-там» 3, «Солдат шинельдиг кижилер» 5, 6.50, 8.40 шактарда.

БИЛИП АЛЫҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР

Кижи бирги, ийиги болгаш үшкү чадалар-биле өрттенип болур. Бирги чаданың өртеңи болганда кижиниң кежи кызып ыжа бээр, ийиги чаданың өртеңинде—кеш ыйлаңгылаар, а үшкү чадада — кеш хайлып, чоржак балыглар болгулай бээр.

Кеш чүгле кыза берген бирги чаданың өртеңи болганда кешти хүрең өкпең өңнүг марганецтиг ажыг калийниң эзилдирии-биле чиңнээр азы ванна кылыр, спирт, водка, одеколон-биле чиңнээр. Ук чиңнээшкинге чаа жарлыны азы кандыг-бир арыг, халдавыр чок посту хереглээр.

Карактар өрттенгенде оларның иштинче 2—3 дамды арыг үнүш үзүн, дус чок ак саржагны азы чигирниң хоюг эзилдириин кудар, бир болза борлуг кислотаның эзилдирии-биле чиңнээр. Ону кылырда бичии шопулак ишти борлуг кислотаны стакан ишти хайындырган сугга эзилдирип алыр. Эриннер, думчук үттери, карак кирбиктери өрттенгенде оларны вазелин азы дус чок үс-биле чаар.

Ийиги болгаш үшкү чадалар-биле өрттенген кижилерге марганецтиг ажыг калийниң ваннаазынга кирер азы ол калийниң эзилдириин ийикпе спирт, водка чүүлдерни чаап шарыышкын кылыр. Кандыг-бир чылдагаан-биле ындыг шарыышкын кылдынмас болза, хоразын арылдырып каан марля азы пөс-биле кургагга шарып болур. Эът-боттуң өрттенген черлеринге иод чаап болбас.

Өрттенген кижиге дузаламчыны көргүзүп турган үеде балыг черлерге микробтарны халдатпас төлээде, ыыргыңнай-ла арыг-шевер болурунуң чугула чүвени бодаар херек.

Ыйлаңгыларны дежип чер-ле болбас. Өрттенген кешке хеп чыпшына бергенде, ону өртең черден каш сантиметр ырак тудкаш изиг сугга хайындырып каан азы спирт-биле чуп аштап каан хачы-биле оя кезип каавтар.

Эът-бодунуң улуг кезээ өрттенген кижини чугааш, чаа батып каан ак чоорган-биле ораап чыттырааш, чылыг чүве-биле шуглап каар, аңаа валериана деп үнүштүң 15—20 дамды эзилдириин бергеш, изиг шай ижиртир.

Кадыгдаан кижиге баштайгы дузаламчыны көргүскениниң соолунде ону эмчиже доп-дораан чорудары чугула херек болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС 00124